

Szinonímia a *feledésbe* + ige típusú funkcióigés szerkezetek körében*

A jelen dolgozat a funkcióigés szerkezetek körében megmutatkozó szinonímia jelenségével foglalkozik elsősorban problémafelvető jelleggel és csupán egyetlen szinonimakört, a *feledésbe* + ige 'elfelejtődik' konstrukció különböző variánsait (pl. *feledésbe merül ~ kerül ~ megy ~ enyészik*) elemezve. A funkcióigés szerkezetek fogalmának és típusainak felvázolása (1.), a kutatás fő célkitűzéseinek ismertetése (2.) és a feldolgozott anyag bemutatása (3.) után áttekintem, hogy tipikusan milyen metaforikus kifejezéseket alkalmazva ragadhatjuk meg az emlékezés és a felejtés egymástól elválaszthatatlan fogalmát, illetve hogy ezen lehetséges kifejezési módok sorába hogyan illeszkednek a vizsgált *feledésbe* *V* szerkezetek (4.). Ezt követően, a dolgozat 5. alpontjában arra keresem a választ, hogy a konstrukció különböző variánsaiban előforduló egyes igék hogyan léphetnek be az adott szerkezetekbe, és milyen specifikus mozzanatokkal járulnak hozzá a szerkezet jelentéséhez – vagyis milyen specifikus nézőpontból teszik hozzáférhetővé nyelvileg a felejtés folyamatát. Mindezek után, a 6. alpontban azzal a kérdéssel foglalkozom – elsősorban szinkrón szempontból, de amennyire ezt a rendelkezésre álló nyelvi adatok lehetővé teszik, a feltételezhető diakrón változásokat is tekintetbe véve –, hogy az adott szinonimakörön belül mely szerkezet(ek) és miért tekinthető(k) központi(nak). A dolgozatot rövid összegzés és a további lehetséges kutatási irányokat felvázoló kitekintés zárja (7.).

1. A funkcióigés szerkezetek fogalma és típusai

A funkcióigés szerkezeteket a szakirodalom jelentős része olyan kéttagú, egyetlen igével helyettesíthető igei szerkezetekként értelmezi, amelyek jelentését a szerkezet névszói eleme határozza meg (pl. *javaslatot tesz*). E szerint a felfogás szerint az ilyen típusú szerkezetekben megjelenő (funkció)igék deszemantizálódtak, szemantikailag „üres”, nem teljes értékű igék, amelyek szerepe jellemzően csupán az, hogy a hozzájuk kapcsolódó névszót képessé tegyék az állítmányi pozíció betöltésére (vö. pl. Langer 2005; Keszler 2000; Hegedűs 2004: 246; Forgács 2007: 48, 85–7). Ugyanakkor a magyar nyelvű szakirodalom példaanyagát megvizsgálva jól látható, hogy a funkcióigésnek tartott kifejezések jelentősen eltérnek egymástól a tekintetben, hogy igei elemeik jelentése milyen mértékben általános (és adott esetben egyben grammatikalizálódtak) jelentés. Egyes funkcióigék valóban főként grammatikai jellegű, tipikus esetben képzők által kifejezett mozzanatokkal – például az okozás vagy a folyamatosság mozzanatával (vö. pl. *szelíd-ít* 'okozza, hogy szelíd legyen') – járulnak hozzá a szerkezet jelentéséhez (pl. *szelíddé tesz* 'okozza, hogy szelíd legyen');

* Hálásan köszönöm Ladányi Máriának a kutatás és a tanulmány elkészítése során nyújtott segítségét. Köszönettel tartozom továbbá az ELTE DiAGram Funkcionális Nyelvészeti Műhely tagjainak a kéziratához fűzött észrevételeikért. A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-20-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának, valamint az NKFIH 129040 számú pályázatának (A magyar nyelv igei konstrukciói. Használatalapú konstrukciós nyelvtani kutatás) támogatásával készült.

a szakirodalmi példák között azonban számos olyan kifejezést is találunk, amelyekben az igei elem funkciója nyilvánvalóan nem pusztán grammatikai funkció (pl. *foglyul ejt*, *rendszerbe foglal* – Forgács 2007: 85–7; *barátságot köt* – Hegedűs 2004: 248;¹ a funkciógék szemantikai sajátosságaival összefüggésben lásd még: Cetnarowska 2014; Lanstyák 2019).

Dolgozatomban mindezeket – valamint saját korábbi kutatásaimat (Hrenek 2016) – figyelembe véve a funkciógés szerkezeteket a metaforikus jelentésű igei szerkezetek egy sajátos, heterogén csoportjaként értelmezem; olyan igei kifejezéseként igyekszem megragadni őket, amelyek felcserélhetők² egyetlen igével,³ és amelyek névszói eleme morfológiai szempontból is egyértelműen kötődik a szerkezettel szinonim igéhez (ahogyan például a *tanácsot ad* szerkezet *tanácsot* eleme morfológiailag is kötődik a szerkezettel szinonim *tanácsol* igéhez).⁴ Ez az értelmezés tehát – a szakirodalomban elterjedt és a korábbiakban hivatkozott megközelítésekkel szemben – nem az ige jelentésének általánossága alapján határozza meg az adott szerkezettípust: az a szempont, hogy a szerkezetben megjelenő (funkció) ige jelentése milyen mértékben tekinthető általános, illetve grammatikai jelentésnek, ebben a megközelítésben nem a definíció alapjaként, hanem egy lehetséges belső rendszerezési elvként jelenik meg. A funkciógés szerkezetek a bennük szereplő igék funkcióját, sematizáltságának, grammatikalizáltságának mértékét – amely értelmezésem szerint nem kvantifikálható, de korpuszalapú kvalitatív jelentéselemzésekkel jól megragadható –, illetve a metaforizációs folyamatok sajátosságait⁵ figyelembe véve alapvetően négy fő csoportba rendezhetők (részletesebben lásd Hrenek i. m.).

¹ Az ilyen szerkezetek funkciógés szerkezetekként való megjelölését elsősorban az indokolja, hogy ezek mindegyike helyettesíthető egyetlen, a szerkezet névszói elemével morfológiailag rokon igével (pl. *foglyul ejt* ~ *elfog*, *rendszerbe foglal* ~ *rendszeres*, *összeesküvést sző* ~ *összeesküszik*).

² A helyettesíthetőség vagy felcserélhetőség fogalma számos további, a szinonímia jelenségének értelmezéséhez (is) szorosan kapcsolódó kérdést felvet, amelyek egy részét a következőkben ismertetett elemzések eredményeinek bemutatása során érintőlegesen említeni fogom. A jelen dolgozatnak azonban nem célja, hogy ezt a(z) adott téma szempontjából természetesen alapvető fontosságú) kérdéskört elméleti szempontból és szisztematikusan is megvizsgálja.

³ A szinonim ige megléte vagy hiánya összefügg azzal, hogy az adott nyelvben mi lexikalizálódik, illetve lexikalizálódhat (vö. pl. *fehérré válik* ~ *fehérit*, de *bolhacirkusszá válik* ~ *?(el)bolhacirkuszosít*; megfelelő kontextusban az *(el)bolhacirkuszosít* szó is létrehozható, ez azonban egyedi és alkalmi, nem konvencionális kifejezés). Erre a kérdésre azonban itt nem térek ki részletesebben.

⁴ A funkciógés szerkezetekkel foglalkozó szakirodalom gyakran etimológiai rokonságot említ (vö. pl. Dobos 2005; Náray-Szabó 2010). A két megnevezés adott esetben ugyanarra a kapcsolatra vonatkozik – mivel azonban a jelen dolgozat nem történeti szemléletű, itt pontosabb etimológiai helyett morfológiai összefüggésekről beszélni.

⁵ A típusok körvonalazásakor figyelembe vett szempontok – az igei jelentés sematikussága, grammatikalizáltsága és illeszkedése az ige teljes jelentésrendszerébe – szorosan összefonódnak egymással, így ezeket adott esetben együttesen tárgyalom. A nagyobb mértékű sematikusság, illetve grammatikalizáltság ugyanakkor nem jelent egyúttal nagyobb mértékű metaforikusságot is. Ebben az értelmezési keretben a metaforikusság nem tekinthető fokozati kérdésnek.

Az egyes csoportok (különösen a 2. és a 3. kategóriába sorolható kifejezések) azonban nem különülnek, illetve nem különíthetők el élesen egymástól, így egyértelmű körülhatárolásukra nem is vállalkozom; rendszerezésük során csupán a közöttük lévő (fokozati jellegű) különbségeket veszem tekintetbe:

- 1) Az első típusba azok a szerkezetek tartoznak, amelyekben az igék jelentése nem vagy csak egészen kis mértékben grammatikalizálódott metaforikus jelentés⁶ specifikus mozzanatokkal (pl. *kérdésekkel bombáz* 'gyors egymásutánban, sokat, fenyegetően kérdez'). Ide sorolható többek közt az *átkokat zúdit* [vkire], a *zajt csap* és a *szikrákat szór* kifejezés is.
- 2) A második típus olyan funkcióiágés szerkezeteket foglal magába, amelyekben az igék jelentése – az előző csoporthoz viszonyítva – kevésbé specifikus (pl. *szöveget köt*). Ezeknek az igéknek a lexikai jelentése rendszerint a szerkezettel szinonim, az adott/ábrázolt szituációra közvetlenül vonatkozó igék (adott esetben: *szövetkezik*) jelentésének egy (a *bombáz* típusú igékhez képest) valamivel általánosabb mozzanatát ('összekapcsolódás') emelik ki. Itt említhető például a *reményt táplál*, az *összeesküvést sző* és a *virágba borul* szerkezet is.
- 3) A harmadik típusba sorolható szerkezetek (pl. a *tanácsot ad*) esetében a funkcióiágés jelentése szintén a szinonim ige (a *tanácsol*) jelentésének egy általános mozzanatára épül – ez a mozzanat ('rendelkezésre bocsát') azonban ebben az esetben még általánosabb, mint az előző kategória esetében. Az ilyen típusú szerkezetekben megjelenő (funkció)igék jelentése lexikai, de sematikusabb jelentés. Néhány további példa: *döntést hoz*, *köszönetet mond*, *bérbe vesz*.
- 4) A negyedik típust azok a funkcióiágés szerkezetek alkotják, amelyekben az ige jelentése különösen általános (sematikus), és ezzel együtt jelentős mértékben grammatikai jellegű (pl. *vitát folytat*). Az ilyen típusú kifejezések bizonyos értelemben átmenetet képeznek a funkcióiágés szerkezetek mint grammatikai jelentésű (*folytat* 'folyamatosan [tesz vmit]') igét tartalmazó analitikus igék⁷ és a grammatikai elemet (képzőt) tartalmazó szintetikus igék között. Például: *előadást tart*, *javaslatot tesz*, *sérülés(ek)e okoz*.

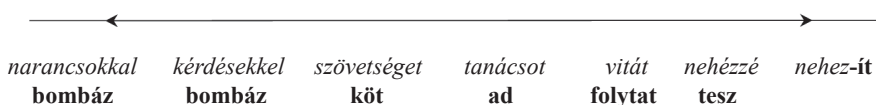
A különböző típusú szerkezetekben szereplő (funkció)igék jelentése különböző mértékben tekinthető általánosnak/sematikusnak (vö. *bombáz* – *köt* – *ad* – *folytat*), és a szerkezetek mint egységek jelentései is az általánosság/sematikuság különböző szintjein állnak. Az egyes szerkezettípusok így nem egyformán tág valóság-összefüggések ábrázolására képesek (vö. Zsilka 1978). A *kérdésekkel bombáz* típusú szerkezetek igei eleme nem pusztán a lezajló folyamatot nevezi meg, hanem az adott

⁶ A jelen kutatás során – a szerves nyelvelmélet terminológiáját követve (vö. pl. Zsilka 1978) – minden olyan jelentést metaforikusnak tekintek, amely nem tulajdonképpeni jelentés. Ez a megközelítés a kutatásaimban a későbbiekben további árnyalást igényel; a jelen kutatás eredményeinek értelmezésére azonban a tulajdonképpeni és a metaforikus jelentések meghatározása érdemben nincs hatással.

⁷ A funkcióiágés szerkezetek mint analitikus igék mondattani szempontból komplex protoállításként (Imrényi 2013) is megragadhatók.

folyamat bizonyos, a megnyilatkozó által az adott beszédhelyzetben lényegesnek tartott körülményeire is utal (pl. a *kérdésekkel bombáz* igei eleme azt emeli ki, hogy az ábrázolt jelenetben – a megnyilatkozó interpretációja szerint – gyors egymásutánban sok kérdés követi egymást, és ez fenyegető lehet). A *szövetséget köt*, a *tanácsot ad* és a *vitát folytat* típusba sorolható szerkezetek esetében ezzel szemben a funkcióige az ábrázolt esemény egy inherens (vagy akként értelmezett) jellemzőjére irányítja a figyelmet – tehát a folyamatra magára vonatkozik anélkül, hogy annak módjára vagy körülményeire is vonatkozna. Ugyanakkor ezen három típus is eltér egymástól a tekintetben, hogy a szerkezetek mennyire specifikusan, illetve mennyire részletesen ábrázolják az adott jelenetet. A *szövetséget köt* mintegy értelmezi (az említett ’összekapcsolódás’ mozzanattal összefüggésben kölcsönös elköteleződéssel jár, alapvetően szimmetrikus kapcsolat létrehozásaként jeleníti meg) azt az eseményt, amelyre utal. A *tanácsot ad* a folyamat egy jellemző – az adott megnyilatkozó által fontosnak tartott – összetevőjét emeli ki (’rendelkezésére bocsát’); a *vitát folytat* igei eleme pedig mindössze az adott tevékenység folyamatosságát, időbeli kiterjedtségét jelöli – az ilyen szerkezetek jellemzően tehát a körülményekről nem árulnak el semmit. (A funkcióigék és vonzataik közötti kapcsolatról lásd pl. Dobos 2005, Hrenek 2019a.)

Az egyes típusok éles elhatárolhatóságáról azonban – ahogyan erre korábban is utaltam – természetesen egyetlen esetben sem beszélhetünk.⁸ A funkcióígés szerkezetek itt felvázolt, egymással szorosan összefüggő típusai egy olyan skálán helyezhetők el, amely egyfelől a nagyon specifikus jelentésű igei szerkezetek felé, másfelől pedig a nagymértékben sematikus (grammatikai) jelentésű ígét tartalmazó szerkezetek, illetve a grammatikai elemet (képzőt) tartalmazó, komplex morfológiai felépítésű ígék felé nyitott.⁹ Ezt a skálát szemlélteti az 1. ábra:

1. ábra. A funkcióígés szerkezetek a metaforikus jelentésű igei szerkezetek rendszerében

A *feledésbe V ’elfelejtődik’* szinonimakörhöz tartozó kifejezések – ahogyan ezt a dolgozat 5. és 6. alpontjában tárgyalt összefüggések is alátámasztják – többek közt

⁸ A rendszerezésnek nem célja, hogy az egyes konkrét szerkezetek típusokba sorolásához nyújtson egyértelmű szempontokat; csupán a vizsgált kategória belső változatosságára és a funkcióigéként használt nyelvi elemek szemantikai sokszínűségére kívánja felhívni a figyelmet. (A funkcióígés szerkezetek kategóriájának belső változatossága természetesen nem csupán az igei elemek szemantikai sajátosságaival függ össze: éppilyen fontos lehet például a névszó jelentése vagy a szerkezet és a vele szinonim ige közötti szemantikai kapcsolat jellege is. A jelen dolgozat keretein belül azonban az adott kategória részletes, átfogó jellemzésére, illetve a prototipikus és kevésbé prototipikus funkcióígés szerkezetek különböző jellegzetes vonásainak tárgyalására nincs mód.)

⁹ Az itt bemutatott skála a tárgyalt igei kifejezések közötti szinkron összefüggéseket igyekszik megragadni. A funkcióigék lehetséges grammatikalizációs folyamatainak kérdésével, illetve a funkcióígés szerkezetek diakrón szemléltető leírásával (vö. pl. Ittész 2015, 2016; Bowner 2008; Butt–Lahiri 2013) a dolgozat keretein belül nem foglalkozom.

a tekintetben is eltérnek egymástól, hogy a bennük szereplő funkcióige jelentése milyen mértékben specifikus vagy általános. Ennek megfelelően a szinonimakör különböző tagjai a funkcióigés szerkezetek más-más típusaihoz tartoznak (pl. a *feledésbe szítál a kérdésekkel bombáz*, míg a *feledésbe merül a szövetséget köt* típusba sorolható; vö. 6.3.).

Ha egy funkcióigés szerkezet és egy vele szinonim ige szemantikai közelségét vagy távolságát vizsgáljuk, akkor plauzibilisnek tűnik a feltételezés, hogy minél specifikusabb a funkcióige jelentése – vagyis minél több specifikus mozzanattal járul hozzá ez az elem a szerkezet jelentéséhez –, annál nagyobb az adott szerkezet és a vele szinonim ige közötti szemantikai távolság.¹⁰ Például az általános jelentésű igét tartalmazó *kérdéseket intéz [vkihez]* kifejezés – amelyben az ige nem specifikálja a kérdés módját, körülményeit, és a megnyilatkozó attitűdjére sem utal közvetlenül – feltehetően szemantikailag és használati körét tekintve is közelebb áll a szinonim *kérdez* igéhez, mint a specifikus igei elemével a kérdezési folyamatok egy sajátos módjára vonatkozó *kérdésekkel bombáz [vki(ke)t]* szerkezet.

A jelen kutatásom azonban a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakört vizsgálva rámutat arra, hogy ez az összefüggés – bár valóban fennállhat – elsősorban a funkcióigés szerkezetek egyes típusainak fent említett elkülönítésében játszik szerepet. A következőkben azonban nem az egyes kifejezések besorolására, hanem a közöttük lévő viszonyok feltárására, illetve a szinonimakör szerveződésével összefüggő kérdésekre fókuszálok.

2. A kutatás fő célkitűzései: kutatási kérdések

A funkcióigés szerkezetek körében megmutatkozó szinonímia jelenségének, sajátosságainak jobb megismerésére irányuló esettanulmányomban egyetlen szinonimakörrel¹¹ foglalkozom részletesen: a *feledésbe + ige (feledésbe V)* sémát követő

¹⁰ A szemantikai közelséget kvalitatív, a szerves nyelvelmélet elemzési metódusaira támaszkodó (vö. pl. NyMDK. 1–11) megközelítésben, a nyelvi egységek jelentésrendszerei közötti részleges átfedésként, illetve hasonlósággént értelmezem – alapvetésnek tekintve, hogy a jelentésmozzanatok megléte/hiánya és a szemantikai távolság mértéke a nyelvi jelentések természetéből adódóan nem objektív, és nem kvantifikálható. (Természetesen elfogadva emellett azt is, hogy kvantitatív módszerekkel jól megragadható jellegzetességek, mintázatok is utalhatnak az egyes kifejezések bizonyos szemantikai, illetve használatbeli sajátosságaira (pl. Divjak 2006; Glynn 2014; Glynn 2016; Glynn–Robinson [eds.] 2014; Janda–Solovjev 2009; Simon 2016, 2018). A döntően a nyelvi egységek kollokációira, használati kontextusaira és/vagy a jelentések általános mozzanataira fókuszáló vizsgálatok azonban elméleti és módszertani szempontból sem hangolhatók össze a jelen dolgozatban megfogalmazott kutatási kérdéseimmel.)

¹¹ A szinonimakörök dinamikusan változó és az őket alkotó tagokkal folyamatos kölcsönhatásban lévő elrendeződések. Az egymással (különböző jelentésváltozási folyamatok eredményeként, lásd pl. Ladányi 1993, 2004; Horváth 1996) egyes jelentéseikben szinonim viszonyba kerülő nyelvi egységek nem egyszerűen belépnek egy adott szinonimakörbe, hanem maguk is hatnak azokra a szinonimakörökre, amelyeknek a tagjaivá válnak: módosíthatják, újraértelmezhetik azokat a jelentésmozzanatokat vagy jelentésmozzanat-együttállásokat, amelyek a szóban forgó szinonimakört összetartják, illetve meghatározzák. Erre

igei szerkezetek (pl. *feledésbe merül ~ kerül ~ megy ~ vész ~ enyészik ~ süllyed*) korpuszbeli előfordulásait elemzem.¹² A Magyar nemzeti szövegtár (a továbbiakban: MNSZ2) adataira épülő kutatás három – több részkérdést átfogó, illetve magába foglaló – kérdéskört vizsgál:

1. Hogyan jelenik/jelenhet meg a nyelvben az emlékezés és a felejtés (egymástól elválaszthatatlan) folyamata, illetve fogalma – vagyis milyen (nyelvi) összefüggés-rendszerben értelmezhető a kutatás szűk értelemben vett tárgyát képező *feledésbe V* konstrukció?
2. Hogyan jön létre a *feledésbe V* 'elfelejtődik' konstrukció, illetve hogyan léphetnek be, miként illeszkednek¹³ ebbe a konstrukcióba a különböző jelentésű igék (pl. *tűnik, múlik, enyészik*)? A konstrukció egyes megvalósulásai hogyan viszonyulnak egymáshoz szemantikai szempontból, és milyen specifikus nézőpontból, mely sajátosságait előtérbe helyezve jelenítik meg az egyes kifejezések a felejtés folyamatát?
3. Milyen viszonyban áll a *feledésbe V* kifejezések jelentése a szinonim *elfelejtődik* ige jelentésével? Hogyan szerveződik a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakör? Összefügg-e, és ha igen, hogyan függ össze a szinonimakör szerveződése az egyes funkcióigéi jelentések sematikuságának mértékével? Mely szerkezet(ek) áll(nak) a szinonimakör középpontjában, és – a rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint – ennek milyen okai lehetnek?

A kérdésekre kvalitatív módszerekkel, elsősorban az MNSZ2 korpuszát, az igei szerkezetek vizsgálatára kidolgozott Mazsola keresőeszközt és a Magyar Történelmi Szövegtár (a továbbiakban: MTSZ) adatait felhasználva keresem a választ. A jelentéselemzések során a szerves nyelvelmélet (vö. pl. Zsilka 1978; Kelemen–Ladányi–Spannraft 1985; NyMDK. 1–11) elemzési metódusait veszem alapul.

Mivel azonban az egyes kérdéskörök vizsgálata során – az említett kereteken belül – más-más módszertani eljárásokat alkalmaztam, a különböző részkutatások módszertani háttérét az adott kérdéskört részletesen bemutató alponton belül és az

---

a kérdéskörre azonban a jelen dolgozat keretein belül nincs mód részletesen kitérni. A vizsgált *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakört a korpuszadatok (vö. 3. alpont) ismeretében körvonalaztam.

¹² A szinonímia jelenségével – értelmezési lehetőségeivel, (feltételezhető) fokozataival, más jelentéviszonyokkal való összefüggéseivel stb. – részletesen és elméleti szempontból a dolgozat keretein belül nem foglalkozom. A szinonímiát a különböző nyelvi kifejezések jelentései közötti hasonlóságként értelmezem, amely közös(ként értelmezett) jelentésmozzanatokra épül (vö. pl. Ladányi 1993), és szorosan összefügg, de nem azonosítható problémátlanul a felcserélhetőség fogalmával (vö. pl. Murphy 2003). A prototipikus szinonim viszony sajátosságainak, illetve a szinonímia szemantikai és stilsztikai alapjainak körvonalazása túlmutat a jelen kutatás célkitűzésein, és további vizsgálatok tárgyát képezi.

¹³ A konstrukció természetesen nem független azoktól a konkrét kifejezésektől, amelyekre a dolgozatban variánsokként hivatkozom, az igék pedig nem egy statikus, eleve adott keretként értelmezett szerkezetbe lépnek be: a különböző igei elemek maguk is visszahatnak a konstrukcióra, illetve (részben) újraértelmezhetik az adott konstrukciót (vö. 3.1.).

adott (rész)téma kapcsán feldolgozott anyag sajátosságainak ismertetésével összekapcsolva tárgyalom.

A kutatás során a szerves nyelvelmélet szemléleti keretét és terminológiáját (vö. pl. Zsilka 1975, 1978) tekintem kiindulópontnak, illetve támaszkodom a funkcionális kognitív nyelvészet (vö. pl. Imrényi–Kugler–Ladányi–Markó–Tátrai–Tolcsvai Nagy 2017) releváns alapvetéseire és eredményeire, valamint felhasználok a funkciógés szerkezeteket más megközelítésekben vizsgáló munkák (pl. Dobos 2009; Lanstyák 2019) egyes megállapításait is. A jelen dolgozat azonban – esettanulmány jellegéből adódóan, illetve a felvázolt kutatási kérdésekkel összhangban – a felmerülő témakörök elméleti vonatkozásaival szisztematikusan és részletesen nem foglalkozik.

3. A vizsgált konstrukció és a vizsgálatba bevont anyag sajátosságai

3.1. A feledésbe V 'elfelejtődik' konstrukció

A *feledésbe V 'elfelejtődik'* konstrukció feltehetően a *feledésbe* + mozgásige (különösen a *feledésbe megy/merül* [vö. 6.2.]) szerkezetekre épül, és (sematikus) konstrukciós jelentése is ezekben a szerkezetekben jött létre, illetve ezekből absztrahálódott. A konstrukciós séma kialakulása után azonban, a konvencionálissá vált *feledésbe megy/merül* kifejezések mozgásigéinek analógiájára, más mozgásigék és a konstrukció mint egység sematikus jelentéséhez kapcsolódó további igék – például a felejtés egy inherens mozzanatát előtérbe állító *múlik* – is beléphettek a szerkezetbe (vö. 5.2.). Ezek a szerkezetben megjelenő új igék, illetőleg a létrejövő új szerkezetek, variánsok maguk is visszahatnak a szóban forgó konstrukció jelentésére – az igék tehát nem egyszerűen beilleszkednek egy már meglévő, eleve adott keretbe, hanem alakít(hat)ják, árnyal(hat)ják, módosít(hat)ják is azt a konstrukciót, amelyben előfordulnak (vö. 13. lábjegyzet).¹⁴

A különböző variánsok – vagyis a más-más igéket tartalmazó, de azonos névszói elemmel alkotott, szemantikai és szerkezeti szempontból is azonos sémára épülő funkciógés kifejezések (pl. *feledésbe merül ~ enyészik ~ oszlik*) – jelentését ugyanaz a közös általános mozzanat, az 'elfelejtődik' mozzanat határozza meg, így az említett szerkezetek egy (dinamikusan értelmezett, vö. 11. lábjegyzet) szinonimakör tagjaiként ragadhatók meg.

3.2. A vizsgálatba bevont kifejezések köre

A *feledésbe V 'elfelejtődik'* szinonimakörhöz tartozó különböző funkciógés szerkezetek listáját az MNSZ2 segítségével állítottam össze. A *feledésbe* szóalak va-

¹⁴ Langacker (2009) ezt a skewing (igazodás) fogalmának bevonásával tartja megragadhatónak. (A skewing jelenségét vizsgálja magyar anyagon, a magyar rezultatív konstrukciókat elemezve Kugler Nóra [2021] is.) Ennek a megközelítésnek a jelen dolgozat értelmezési keretével való összeegyeztetése azonban további kutatásokat igényel, így az itt bemutatott vizsgálataim során nem alkalmazom a skewing fogalmát.

lamennyi korpuszbeli előfordulását magába foglaló, összesen 3115 elemű teljes találati listáról manuálisan kiszűrtem azokat a kifejezéseket, amelyekben a szerkezet 'elfelejtődik' jelentésben szerepel, listába szedtem az ezen szerkezetekben megjele-
nő igéket, majd (ugyancsak az MNSZ2-ben) célzott kereséssel külön-külön rákeres-
tem az adott *feledésbe + V* szerkezetekre.

A keresések során a *feledésbe* – természetesen – szóalakként, míg a vele együtt álló igei elem szótóként szerepelt; ebből, illetve a korpusz sajátosságaiból adódóan a találati listák az igei kifejezések mellett az igenévi elemet tartalmazó szerkezeteket is tartalmazták. Ezeket a találatokat nem távolítottam el manuálisan sem a feldolgozott anyagból, mivel feltételeztem, hogy ha egy ilyen típusú kifejezésben egy adott elem előfordulhat igenévként, akkor – még ha ez korpuszadatokkal nem is támasztható alá minden esetben – elvileg igeként is megjelenhet, vagyis az igével alkotott forma is elfogadható, potenciálisan létező (és a vizsgált szinonimakörbe jól illeszkedő) kifejezés.

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakörhöz az MNSZ2 adatai szerint az alábbi, 1. táblázatban (betűrend szerint) felsorolt kifejezések tartoznak:¹⁵

1. táblázat. A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek előfordulásai az MNSZ2-ben

<i>Feledésbe V</i>	Gyakoriság
<i>borul</i>	2
<i>enyészik</i>	1
<i>homályosodik</i>	1
<i>hull(ik)</i>	5
<i>kerül</i>	16
<i>megy</i>	227
<i>merül</i>	2077
<i>múlik</i>	1
<i>oszlík</i>	1
<i>süllyed</i>	10
<i>süpped</i>	1
<i>szítál</i>	1
<i>tűnik</i>	5
<i>vész/veszik</i>	16

Az egyes kifejezésekre kapott találati listákból minden esetben eltávolítottam mind az ismétlődő példákat, mind pedig a hibás találatokat – vagyis az 1. táblázatban szereplő gyakorisági adatok nem az MNSZ2 automatikus elemzéseinek eredményeire

¹⁵ Gyakoriságon adott esetben a vizsgált nyelvi egységek adott korpuszon belüli előfordulásainak a számát értem. Az előfordulások kis száma miatt ez esetben relatív gyakoriság számolására nincs mód.

épülő adatok számát, hanem a különböző igékkel alkotott szerkezeteknek a korpuszon belüli valós gyakoriságát mutatják.

Látható ugyanakkor az is, hogy a vizsgált szinonimakörhöz tartozó 14 szerkezet közül hat hapaxnak tekinthető – vagyis az adott korpuszon belül csupán egyszer adathozható –,¹⁶ és mindössze két kifejezés (a *feledésbe merül* és a *feledésbe megy*) fordul elő viszonylag nagy gyakorisággal a korpuszban. A szinkrón gyakorisági adatok alakulásának értelmezésére és az ezen adatokból levonható következtetések megfogalmazására a dolgozat 6. alpontjában, a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakör szerveződését vizsgálva térek vissza részletesen. A következő, 4. és 5. alpontban, a felejtés lehetséges nyelvi megjelenítési módjait, illetve a szinonim *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek szemantikai sajátosságait tárgyalva azonban az egyes szerkezetvariánsok előfordulási gyakorisága közötti különbségeket – mivel az említett két alpontban felmerülő kérdések szempontjából ezek az eltérések nem relevánsak – nem veszem figyelembe.

4. A felejtés nyelvi megjelenítésének lehetséges módjai

4.1. Emlékezés és felejtés

Az emlék összefüggő hálózatokba szerveződő, szubjektív asszociációkkal összefonódó reprezentáció arról, amit megélünk – feldolgozott, előhívható, de közvetlenül, fizikai értelemben nem megragadható entitás, amelynek felidézése vagy elfelejtése nyelviileg csak metaforikus kifejezések segítségével tehető hozzáférhetővé. Az emlékezetkutatások¹⁷ jelenleg kísérletekkel alátámasztott, bár minden kétséget kizáróan nem bizonyított feltételezésként fogadják el, hogy az események emlékei a feldolgozáskor részekre bomlanak, az egyes részek, részletek pedig mintegy szétszóródnak az agykéregben – az érzékelés révén más-más agyi területeken hagynak nyomot –, majd az előhívás, felidézés során a hippokampusz a szétszórórt részek egységbe rendezésével állítja össze újra a teljes emléknyomot. Mivel azonban a résztvevők, illetve a megfigyelők soha nem a maga objektív egészlegességében dolgozzák fel az egyes (átélt, illetve megfigyelt) eseményeket, valamint tipikusan a feldolgozás és a tárolás során is elvesznek bizonyos részletek az egyes emlékekből, az emléknyomok szükségszerűen hiányosak – ahhoz, hogy mégis egységes emlékképpé formálódjanak, arra van szükség, hogy az emlékezet további, az adott esemény felidézhető részleteinek ismeretében valószínűsíthető részletekkel egészítse ki az emlékeket. Ez az utólagos, kreatív rekonstrukciós folyamat azonban azzal jár együtt, hogy az emlékek minden felidézés során módosulhatnak.

Felejtés neurológiai értelemben akkor következik be, amikor az emlékeket kapcsolódásaik révén megtartó neuronok visszatérnek a korábbi állapotukba – ez az emlékezési folyamat bármely szakaszában végbemehet, de szoros összefüggésben áll az egyes emlékek részletgazdagságával és (szubjektív) fontosságával.

¹⁶ A hapaxok esetében különösen feltűnő, hogy a kreatív igeválasztással a nyelvhasználók új mozzanato(ka)t állítanak a figyelem előterébe (vö. 5. alpont), ami adott esetben a szinonimakör további kiterjedését, bővülését eredményezi.

¹⁷ A fenti áttekintés során alapul vett munkák: Csépe–Györi–Ragó (szerk.) 2007; Knowlton–Squire 1995; Squire 2004; Caygill 2010; Sutton–Harris–Barnier 2010.

Tágabb, hétköznapi értelemben ugyanakkor – bár ez esetben nem egy már bizonyos mértékig rögzült emléknym „felbomlásáról” van szó – felejtésként értelmezhető az is, hogy a figyelem és a memória korlátaiból, illetve az észlelés szubjektív természetéből adódóan a megfigyelő az egyes eseményeknek szükségszerűen csak bizonyos részleteit és csupán egy adott nézőpontból dolgozza fel, miközben számos további részlet elveszik az észlelés és így a későbbiekben az emlékezet számára is.

A következőkben – a kutatás középpontjában álló *feledésbe V* ’elfelejtődik’ szerkezeteket tágabb összefüggések közé helyezve – azt vizsgálom meg, hogy tipikusan milyen (metaforikus) nyelvi kifejezések segítségével beszélhetünk az emlékezés és a felejtés egymást feltételező és egymástól elválaszthatatlan folyamatáról: miként és milyen nézőpontokból ragadhatók meg nyelvileg az adott jelenségek. Az alább felvázolt áttekintés elsősorban a különböző nyelvi megjelenítési módokban megmutatkozó jellegzetes szemléletmódok feltárására vállalkozik; nem törekszik teljességre, és nem célja, hogy az emlékezéshez, valamint a felejtéshez kapcsolódó valamennyi nyelvi kifejezést számba vegye.

4.2. Emlékezés és felejtés a nyelvi kifejezések tükrében

Az emlékezés, illetve a felejtés folyamatának jellegzetes nyelvi megjelenítési módjait elsősorban a Magyar nemzeti szövegtár korábbi korpuszára (MNSZ1) épülő Mazsola keresőeszközt alkalmazva, a következő lekérdezések segítségével igyekeztem összegyűjteni:

- alany = *emlék*
- alany = *emlékezet*
- alany = *feledés*
- alany = *felejtés*
- tárgy = *emléket*
- *emlékezet(é)ben* + ige szerkezetek
- *emlékezet(é)ből* + ige szerkezetek

Ezenkívül – mivel a Mazsola csupán igei szerkezetek listázására alkalmas, a szóban forgó jelenségek pedig nem kizárólag igei kifejezések segítségével ragadhatók meg nyelvileg – a találati listát kiegészítettem Domonkosi Ágnes (2006) tanulmányának példaanyagával, amely más kutatási célokkal és más szemléleti keretben, de ugyancsak az emlékezet metaforáit tekinti át, számos különböző forrásból (szótárakból és internetes keresők segítségével) gyűjtve az emlékezés folyamatára vonatkozó metaforikus nyelvi kifejezéseket.

A következőkben először az emlékekhez (4.2.1.) és az emlékezethez (4.2.2.), majd a felejtéshez (4.2.3.) kapcsolódó jellegzetes nyelvi kifejezéseket és az ezekben megmutatkozó sajátos szemléletmódokat tekintem röviden át. Ezek a kifejezések azonban – mint azt az alább bemutatott példasorok is szemléltetik – éppúgy nem különülnek el élesen egymástól, mint ahogyan az emlékezés vagy a felejtés fogalma sem tárgyalható önmagában: mind az adott jelenségek, mind pedig azok nyelvi megjelenítési módjai együtt, egymást feltételezve és egymással szoros összefüggésben válnak értelmezhetővé.

Ezzel együtt a példák áttekintése és rendszerezése¹⁸ során körvonalazódó különböző – gyakran egymással összekapcsolódó, máskor azonban egymást kizáró – szemléletmódok sem különálló kategóriákként, hanem együttesen mutatják meg, hogy tipikusan miként, milyen nézőpontokból konstruálhatók meg nyelvi az emlékek, illetve az emlékezés és/vagy a felejtés folyamatai. Az itt bemutatott áttekintésnek nem célja, hogy számot adjon az adott metaforikus nyelvi kifejezésekhez hozzárendelhető fogalmi metaforákról:¹⁹ a kutatás nem a fogalmi összefüggések feltárására vállalkozik, hanem különböző nyelvi szerkezeteket, kifejezőmódokat vizsgálva igyekszik képet kapni arról, hogyan interpretálódnak az adott kifejezésekben a szóban forgó jelenségek.

4.2.1. Az emlékek nyelvi megjelenítésének jellegzetes módjai

Azok a vizsgált anyagba bekerült (rendszerint) konvencionális, kollokációszerű kifejezések, amelyek tartalmazzák az *emlék* szót (is), jellemzően nem csupán a megnyilatkozónak az egyes, egyéni emlékekhez fűződő sajátos és szubjektív viszonyulásáról árulkodnak. Az ilyen szerkezeteket vizsgálva képet alkothatunk arról is, hogy milyen általános kategóriákba sorolhatók nyelvi, illetve milyen általános tulajdonságokkal, sajátosságokkal ruházhatók fel – esetenként antropomorfizáltan megjelenítve – egyrészt a konkrét, egyedi emlékek, másrészt az emlékezés és a felejtés komplex, minden beszélő által megtapasztalt, ugyanakkor közvetlenül nem hozzáférhető folyamatai. A vizsgálatba bevont kifejezések tanúsága szerint az emlékek nyelvi úgy ragadhatók meg, mint amelyek:

- élnek, mozognak, például: *él/megelevenedik/feltámad egy emlék; eleven emlék, vmi elevenen él vki emlékeiben, felelevenít / feléleszt / életre kelt egy emléket; kibomlik, kibontakozik az emlék; rajzanak, zsonganak az emlékek;*
- önálló (az emlékezőtől független) akarattal és gyakran ártó szándékokkal rendelkeznek, például: *csal, kísért, ólálkodik, munkálkodik, beleszúr vkibe, belehasít vkibe egy emlék; elcsendesedik az emlék(e vminek);*
- részben autonóm, ugyanakkor befolyásolható, kontrollálható entitások, például: *emlékeket ébreszt, előhív, előcsal(ogat), bolygat, elhesseget, száműz (az emlékezetéből);*
- (a természeti erőkhöz hasonlóan) nem feltétlenül kontrollálhatók: képesek a felidéző személy emlékezési szándéka nélkül (vagy akár annak ellenére), spontán, feltartóztatatlanul is megjelenni, például: *feltör, felbuzog [a mélyből], előszivárog az emlékezetből, felködlik, előgomolyog [a láthatatlanságból], felbolydul egy-egy emlék; előntenek, elárasztanak, elborítanak vkit az emlékek; felvillan, felragyog, felfénylik valami (az emlékezetben);*

¹⁸ Az itt bemutatott rendszerezés természetesen csak egy a számos lehetséges rendszerezési mód közül.

¹⁹ Ezzel együtt nem követi Domonkosi (2006) fogalmi metaforákkal operáló rendszerezését sem, ám – más összefüggések közé helyezve – felhasználja annak egyes megállapításait a kategóriák körvonalazása során.

- átvehetik az irányítást az emlékező felett, például: *elragad, megrohan vkit az emlék, eluralkodnak vkin az emlékek; az emlék formál, hajt, gátol, köt, korlátoz, vezérel vkit;*
- rögzülhetnek, stabilan beépülhetnek a memóriába, például: *megragad vmi az emlékezetben;*
- értékesek, például: *emlékeket gyűjt, (meg)őrzi az emlékeit / vkinek/vminek az emlékét;*
- nehezek lehetnek, terhet jelenthetnek az emlékező számára, például: *az emlékek súlya/terhe, nyomasztó, súlyos, nehéz emlékek, emlékeket cipel;*
- továbbadhatók, például: *emléket ajándékoz, átörökít;*
- törődést igényelnek, például: *ápolja, babusgatja, dédelgeti az emlékeit; ápolja/elhanyagolja vkinek/vminek az emlékét;*
- módosíthatók, átalakíthatók, újraalkothatók, például: *átalakítja, átgyúrja, átlakkozza, elrontja, bearanyozza, befeketíti, besározza vkinek/vminek az emlékét;*
- sérülhetnek, károsodhatnak, például: *emlékfoszlány, szétfeszülő emlékek [mint a szövet], emlékszilánk [mint az üveg], emléktöredék, töredékes emlék;*
- passzívvá válhatnak, például: *megfagy, alszik egy emlék;*
- nehezen megtalálhatóvá válhatnak, például: *emléket előkotor, előás, előbányászik (az emlékezetéből), kutat, keres vmit (az emlékezetében);*
- (hirtelen vagy fokozatosan, átmenetileg vagy végérvényesen) hozzáférhetetlenné válhatnak, pl. *elhalványul, (meg) fakul, elmosódik, elhomályosul vmi (az emlékezetben) [mint egy kép; vö. emlékképek], kifakul az emlékezetből.*

Érdemes felfigyelni rá, hogy amíg a felsorolás első felében szereplő szerkezetek az emlékek és az emlékezet vagy az emlékezés folyamatait jellemzik, az utolsó négy kategóriához sorolt kifejezések az emlékek változásának, „viselkedésének” megjelenítésén keresztül a felejtés folyamatára utalnak, illetve a felejtés folyamatát ábrázolják valamilyen módon. Az ezen kifejezésekben megmutatkozó szemléletmódok közül több megjelenik az expliciten az emlékezethez (4.2.2.) és a felejtéshez (4.2.3.) kapcsolódó szerkezetek körében is.

4.2.2. Az emlékezet nyelvi megjelenítésének tipikus módjai

Az emlékezet – az *emlékezet* nyelvi elemet tartalmazó nyelvi kifejezések tanúsága szerint – nyelvileg tipikusan az emlékek egyfajta gyűjtőhelyeként (TARTÁLYKÉNT) vagy az emlékek megőrzéséért felelős eszközként jelenik meg, amely állhat az emlékező személy vagy közösség²⁰ irányítása alatt, de akár szembe is szegülhet vele, önkényesen manipulálva vagy elrejtve az emlékeket. Vagyis az emlékezet:

²⁰ A felejtés nem csupán az egyén tudati működéséhez kapcsolódó jelenség: a közösség, illetve a kollektív tudat szempontjából is értelmezhető (vö. 6.1.1.). Erre utal az is, hogy az MNSZ2 korpuszában az *emlékezet* gyakran közösségre utaló jelzőkkel (pl. *nemzeti, kollektív, kulturális, társadalmi emlékezet*) alkot kollokációt. Az MNSZ2-ből származó kollokációk listáját köszönöm Kugler Nórának.

- (amennyiben erre alkalmas) tárolja az emlékeket, például: *(az emlékezet) megtartja, (meg)őrzi, elraktározza, illetve kilöki, kivetí magából, kirostálja az emlékeket; kihullik, kiesik vmi az emlékezetből; vki elraktároz vmit az emlékezetében;*
- (meghibásodásra hajlamos) gépezetként felelős az emlékek előhívásáért, például: *működik, kopik, berozsdáll az emlékezet;*
- képes az emlékek manipulálására, módosítására (akár a felidéző személy szándékai és/vagy akarata ellenére is), például: *az emlékezet kiszínezi, korrigálja, megszépíti, összerakja, szelektálja, kimerevíti az emlékeket; torzít;*
- megbízhatatlan, nem lehet számítani rá, például: *cserben hagy, megréví, játszik (vkivel), kalandozik, téved, megtéveszt, (meg)csal, becsap, hűtlenkedik.*

Az emlékezet működésére vonatkozó nyelvi szerkezetek viszonylag kis számát feltehetően elsősorban az eredményezi, hogy csupán az *emlékezet* szót is magába foglaló kifejezések kerültek be a vizsgált anyagba – a szóban forgó jelenségek azonban nyelviileg éppúgy megkonstruálhatók az esetenként ugyancsak az emlékezetre utaló *memória, fej, agy, elme, gondolat* stb. főnevek segítségével is. Ezen kifejezések számbavételére a jelen vizsgálat nem vállalkozott.

4.2.3. A felejtés nyelvi megjelenítésének tipikus módjai

A felejtés folyamatát a *feledés* és a *felejtés* nyelvi elemet tartalmazó nyelvi kifejezések a következőképpen jelenítik meg:²¹

- aktív cselekvő, például: *a feledés/felejtés gyógyírt hoz vmire, kozmetikáz vmit [egy emléket], bajtársiasan viselkedik, rombol;*
- akadályozza a vizuális hozzáférést, például: *a feledés homálya, ködbe/homályba vesző emlék, ködös emlék;*
- vízszerű közegként körülfogja, magába (a maga mélyére) rejti, hozzáférhetlenné teszi az emlékeket (BENT hely), például: *feledésbe merül/süllyed vmi, elmos vmit a feledés;*
- földszerű közeg (BENT hely), például: *a feledés mocsara, feledésbe süpped vmi; eltemet/betemet vmit a feledés;*
- lepelszerűen beborítja, elfedi az emlékeket (így téve őket az észlelés számára hozzáférhetlenné), például: *(be)borít, (be)takar, befed vmit a feledés; feledés borul vmire, a feledés fátyla borít vmit / borul vmire.*

A felejtés fogalma önmagában, az emlékezés, illetve az emlékek fogalma nélkül tehát értelmezhetetlen: a feledés minden esetben az emlékek részleges vagy teljes, át-

²¹ Természetesen a felejtésről sem csupán expliciten a *felejtés/feledés* szavakat alkalmazva lehet beszélni; számos más szerkezet, kifejezőmód is alkalmas lehet az adott folyamat nyelvi megjelenítésére. A jelen dolgozat keretein belül azonban – mivel az itt bemutatott kutatás nem a lehetséges konstruálási módok részletes, árnyalt és kimerítő leírására vállalkozik, hanem elsődlegesen a *feledésbe V 'elfelejtődik'* szerkezetek vizsgálatára irányul – ezekkel nem foglalkozom.

meneti vagy végleges hozzáférhetetlenné válásának, megszűnésének folyamataként ragadható meg. Fontos azonban, hogy ezek az emlékek nem kizárólag konkrét személyekhez, életeseményekhez, jelenetekhez kötődő emléknymok lehetnek, és nem csupán az egyén pszichológiai-neurológiai működésével összefüggésben értelmezhető; tág értelemben emlékeknek tekinthetők a szokások, a megszokott viselkedési mintázatok, az ismeretek és közösségi szinten a hagyományok, normák, kulturális sajátosságok is – így az ezektől való eltávolodás is megragadható felejtésként. Erre a kérdéskörre a 6.1.1. alpontban, az *elfelejt(ődik)* ige szemantikai jellemzőivel összefüggésben röviden még visszatérek.

A 4.2.2.–4.2.4. alpontokban felsorolt kifejezések az emlékezés, illetve felejtési folyamatokat különböző – bár esetenként egymással szorosan összefüggő – szemléleti keretekben, más-más nézőpontokból konstruálják meg nyelviileg, míg az emlékképekhez való tudati hozzáférés nyelviileg sok esetben vizuális észlelésként, a feledés pedig a vizuális észlelés akadályozottságaként vagy lehetetlenségeként jelenik meg.

A felsorolásokból látható emellett az is, hogy a jelen vizsgálat szűk értelemben vett tárgyát képező *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek egy olyan összefüggésrendszerbe illeszkednek, amely az emlékeket dologszerű jelenségek észleleteiként teszi megragadhatóvá, és nem az emlékezetből való kikerülésüket, hanem a feledésbe való bekerülésüket állítja a figyelem előterébe. Az ilyen típusú szerkezetek – más-más módokon (vö. 5.2. alpont) – arra helyezik a hangsúlyt, hogy az adott emlék, bár nem szűnik meg létezni, a feledési folyamat során hozzáférhetetlenné vagy nehezen hozzáférhetővé válik.

5. A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek szinonímiája

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakört tehát – a 4.2.3.-ban említetteknek megfelelően – az 'eltűnik, hozzáférhetetlenné válik [az emlék]' mozzanat tartja össze, amely a szinonimakör valamennyi kifejezésének jelentésében hangsúlyosan jelen van. Az egyes kifejezések azonban különböző specifikus módokon és a folyamat más-más sajátosságait előtérbe helyezve jelenít(het)ik meg a hozzáférhetetlenné válást.

Feltételezésem szerint az egyes igéknek a *feledésbe V* 'elfelejtődik' konstrukcióban való megjelenését szerkezeti és szemantikai összefüggések, tényezők is támogathatják. Ilyen szerkezeti motiváció lehet például az, ha egy ige tulajdonképpeni jelentésében is viszonylag gyakran fordul elő *-bA* ragos vonzatokkal – ezért az alábbi, 5.1. alpontban bemutatott vizsgálat annak feltárására irányul, hogy az egyes alapigék²² vonzatkeretében milyen gyakran fordulnak elő (amennyiben előfordulnak) *-bA* ragos névszói elemek, illetve hogy ezen vonzatokkal az igék tulajdonképpeni jelentésükben is alkothatnak-e szerkezetet, vagy az együttes előfordulás csupán az igei jelentés metaforizálódásával válik lehetségessé. Ezt követően, az 5.2. alpontban a lehetséges szemantikai motivációkkal foglalkozom: arra keresem a választ, hogy

²² Mivel ez esetben, az adott (rész)kutatás során a szerkezetben megjelenő (nem prototipikus) funkcióigéknek nem a funkcióigei jellege válik hangsúlyos, meghatározó jellemzővé, az 5. alponton belül ezekre az elemekre alapigékként hivatkozom.

milyen jelentésbeli tényezők – általános és/vagy specifikus jelentésmozzanatok – motíválhatják az igék belépését a *feledésbe V* 'elfelejtődik' konstrukcióba, valamint bemutatom, hogy a különböző igék milyen sajátos nézőpontokból teszik hozzáférhetővé a feledés folyamatát, illetve a felejtés mely specifikus mozzanataira irányíthatják a figyelmet.²³

5.1. Az alapigék előfordulása a V + N-*ba* típusú szerkezetekben

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' típusú szerkezetek által alkotott szinonimakörhöz az MNSZ2 korpuszadatai szerint összesen 14 kifejezés sorolható – vagyis 14 különböző igei elem léphet be az 'elfelejtődik' jelentésű *feledésbe V* szerkezetbe (lásd az 1. táblázatot korábban, illetve alább a 2. táblázatot). Az alapigék egy része tulajdonképpeni jelentésében is együtt állhat *-ba* ragos vonzatokkal (ezek tipikusan mozgásra utaló igék, pl. *megy, süllyed*), míg mások (pl. *vész, tűnik*) csak metaforikus jelentésükben vagy a *feledésbe V* kifejezésen kívül egyáltalán nem (pl. *homályosodik*) jelenhetnek meg V + N-*ba* típusú szerkezetekben. Az egyes igei elemeknek az MNSZ1 korpuszán²⁴ belüli gyakoriságát a 2. táblázat első oszlopa adja meg, míg a második oszlopban szereplő számok a V + N-*ba* szerkezetekben való előfordulások számát mutatják. (A találati listák következetes manuális elemzésére – részben a találatok esetenként rendkívül nagy száma, részben a listázhatóság korlátai [vö. 26. lábjegyzet] következtében – ez esetben nem volt lehetőség, tehát a táblázatban szereplő adatok az ismétlődéseket és a hibás elemzéseket is magukba foglalják.)

2. táblázat. A *feledésbe V* 'elfelejtődik' alapigéinek gyakorisági adatai (Mazsola)

	Összes előfordulás	V + N- <i>ba</i> *
<i>borul</i>	1766	645
<i>enyészik</i>	44	1
<i>homályosodik</i>	20	0
<i>hull(ik)</i>	2582	439
<i>kerül</i>	több mint 20 000**	több mint 20 000
<i>megy</i>	több mint 20 000	11 387
<i>merül</i>	1306	574
<i>múlik</i>	6291	24

²³ A funkcióigés szerkezetek igei elemeinek variálódására épülő szinonímiáról röviden lásd még: Lanstyák 2019: 79–80.

²⁴ A kereséseket az adott igei vonzatkeretek listázására is alkalmas Mazsola keresőeszköz segítségével végeztem, amely az MNSZ1 korpuszára épül. Az alapigék vonzatkerettől független előfordulásai (amelyeket a táblázat első oszlopa szemléltet) természetesen az MNSZ2-ben is kereshetők, így azonban – mivel ez utóbbi korpusz számottevően nagyobb szövegmennyiséget tartalmaz, mint az MNSZ1 – az igék összes előfordulása és az adott szerkezet típusban való megjelenéseik száma kevésbé volna összevethető egymással.

<i>oszlík</i>	809	17
<i>süllyed</i>	2254	346
<i>süpped</i>	224	150
<i>szítál</i>	164	9
<i>tűnik</i>	több mint 20 000	232
<i>vész</i>	487	285

* Mivel a lekérdezés annak feltárására irányult, hogy a *feledésbe* *V* szerkezetbe való belépést motíválhatja, illetve támogathatja-e az egyes igéknek a más *V + N-bA* típusú szerkezetekhez való kötődése, ez esetben a *feledésbe* vonzatot kizártam a keresésből.

** Amennyiben egy elem 20 000-nél többször fordul elő az MNSZ1 korpuszában, a Mazsola csupán az első 20 000 előfordulást listázza, és nem tünteti fel az összes előfordulás számát.

A gyakorisági adatok azonban önmagukban csupán az együttes előfordulások arányának hozzávetőleges érzékeltetésére lehetnek alkalmasak; az igéknek az adott szerkezet-típushoz fűződő – szemantikai szempontból megalapozott – viszonyára vonatkozóan pusztán ezekből nem következtethetünk. Az alapigék *V + N-bA* szerkezetekben való előfordulásait közelebről megvizsgálva, illetve szemügyre véve azt, hogy az egyes igék tipikusan milyen konkrét névszói elemekkel alkotnak ilyen típusú kifejezéseket a korpuszban, árnyaltabb képet kaphatunk az igék és a *-bA* ragos vonzatok közötti lehetséges kapcsolatok természetéről. A Mazsola által listázott *V + N-bA* kifejezéseket áttekintve a következők állapíthatók meg:

A *homályosodik* és a *múlik* ige – a *feledésbe* *homályosodik*, illetve *feledésbe* *múlik* szerkezeteken kívül – gyakorlatilag nem fordul elő *-bA* ragos vonzatokkal az MNSZ1 korpuszán belül. Bár a *múlik* ige esetében az automatikus elemzés 24 találatot adott (lásd 2. táblázat), a találatok közül 22 a kereső hibás elemzésének eredménye, így az *N-bA* elem csupán két példában tartozik közvetlenül a *múlik*-hoz – ám mindkét szövegrészletben a *kicsibe* *múlik* kifejezés fordul elő.

A táblázatban feltüntetett egyetlen *enyészik* *N-bA* szerkezet névszói eleme a *múltba* – az ige jelentése tehát ebben az esetben is éppúgy metaforikus jelentésű, mint a *feledésbe* *enyészik* esetében.

A *szítál* ugyancsak ritkán áll együtt *-bA* ragos névszóval a korpuszon belül, ez azonban adódhat abból is, hogy az ige önmagában sem túl gyakori a vizsgált anyagban. A táblázatban szereplő kilenc előfordulás közül egy vaktalálat, öt a 'vki vmibe szítálva beleszór vmilyen (porszerű) anyagot' jelentéskörbe tartozik, három pedig arra utal, hogy a szítáló eső, illetve köd valakinek az arcába/szemébe hullik. A szerkezet tehát – a *feledésbe* *szítál*-tól eltérően – mind a nyolc esetben valamilyen jól megragadható, konkrét fizikai mozgást fejez ki.

Az *oszlík* által jelölt folyamat rendszerint valamiféle (konkrét vagy metaforikus értelemben vett) távolodó mozgással jár együtt, az ige jelentése azonban – sem tulajdonképpen, sem metaforikus szinten – nem a távolodást/helyváltoztatást teszi hangsúlyossá, hanem azt állítja a figyelem előterébe, hogy egy egységből, illetve egy egységként értelmezett entitásból (adott esetben az egység részeinek helyváltoztató mozgása következtében) több új, kisebb egység jön létre, miközben az ere-

deti egység megszűnik létezni (pl. *két csoportba, pirosakra és feketékre oszlanak a résztvevők*).²⁵

A *tűnik* és a *vész* viszonylag gyakran fordul elő V + N-*ba* szerkezetekben – bár feltételezhető, hogy a Mazsola által listázott kifejezések között (különösen a *tűnik* esetében) nagy arányban fordulnak elő hibás találatok is.²⁶ Feltűnő ugyanakkor, hogy a *-ba* ragos névszóval alkotott szerkezetek mindkét ige esetében egyértelműen metaforikus jelentésű igei szerkezetek (pl. *szemébe, figyelmébe tűnik vmi; kárba, homályba, múltba, ködbe, semmibe vész vmi*), amelyek nem utalnak konkrét, fizikai értelemben vett mozgásra. A *vész* rendszerint – a *feledésbe vész*-hez hasonlóan – ezekben a kifejezésekben is a hozzáférhetetlenné válásra, illetve ezzel együtt valamiféle veszteségre utal.

A *borul*, a *hull(ik)*, a *merül*, a *süllyed* és a *süpped* igék mindegyike száznál többször – tipikusan néhány százszor – áll együtt N-*ba* vonzattal. (A *feledésbe V* kifejezésekre – ahogyan fentebb említettem – természetesen ebben az esetben sem kerestem rá.) Ezen igék esetében érdemes számba venni, hogy a Mazsola automatikus elemzése szerint mely *-ba* ragos névszókkal kollokálódnak a legerősebben:

A *borul* különösen gyakran fordul elő a *nyakába, láng(ok)ba, árokba, virágba, sötét(ség)be, gyászba, vérbe, homályba, árnyékba, tűzbe, vízbe, fénybe* és *kar(já)-ba/kar(jai)ba* névszói elemekkel. Ezek közül a *nyakába*, a *karjába/karjaiba*, a *vízbe* és az *árokba borul* kifejezések tényleges, konkrét fizikai értelemben vett mozgásra, helyváltoztatásra utalnak – bár az ige nem feltétlenül tulajdonképpeni jelentésében fordul elő bennük –, a többi kiemelt szerkezet pedig azt fejezi ki metaforikusan, hogy az adott entitást elborítja, (mintegy vízszerűen) körülfogja a névszó által megnevezett, tipikusan anyagként konceptualizált entitás.

A *hullik* esetében a Mazsola az *öl(é)be, porba, homlok(á)ba, semmibe, nyak(á)ba, arc(á)ba, szem(é)be, talajba, kosárba, vízbe, kútba* és *hóba* névszókat listázza kiemelten gyakori vonzatokként. A *semmibe hullik* kivételével ez esetben minden kifejezés utalhat konkrét fizikai értelemben vett mozgásra – amellett, hogy a szerkezetek többsége (megfelelő kontextusban) metaforikusan is értelmezhető.

A *merül* az *álomba, homályba, vízbe, hallgatásba, gondolat(ok)ba/gondolat(ai)ba, olvasásba, beszélgetésbe, mélységbe, magába, gond(ok)ba, részlet(ek)be* névszói elemekkel áll együtt a legnagyobb gyakorisággal. A felsoroltak közül a *vízbe merül* az egyetlen olyan szerkezet, amely fizikai értelemben vett mozgásra vonatkozik, illetve a *mélységbe merül* is utalhat tényleges helyváltoztatató mozgásra (jellemzően szintén vízben való alámerülésre); más esetekben az állapotokat, tevékenységeket, mentális jelenségeket stb. megnevező névszói elem egyértelműen jelzi, hogy a kifejezések kizárólag metaforikusan értelmezhetők.

²⁵ Az *oszlik* vonzatkeretében ugyanakkor tipikusan nem *-ba*, hanem *-ra* ragos névszói elemek fordulnak elő: míg az *oszlik N-ba* kifejezésekre a Mazsola – a hibás elemzésekkel együtt – 17 találatot ad, az *oszlik N-ra* szerkezetek 575-ször fordulnak elő az MNSZ1 korpuszában. (Például a *csoport(ok)ra oszlik* 85-ször, míg a *csoport(ok)ba oszlik* mindössze 7-szer adathozható.)

²⁶ Ezen feltételezés ellenőrzésére adott esetben nincs mód, mivel a Mazsola segítségével az összes találat közül csupán az első 20 000 nyerhető ki a korpuszból; ugyanakkor a nagy elemszám miatt a teljes találati lista ismeretében sem volna lehetséges a több tízezer találat manuális elemzése.

A *süllyed* a *mocsárba*, *mély(ség)be*, *recesszióba*, *káoszba*, *anarchiába*, *földbe*, *szegénységbe*, *nyomorba*, *válságba*, *tengerbe*, *apátiába*, [vmilyen] *állapotba*, *sorba* vonzatokkal fordul elő kiemelkedően gyakran. Miközben a *mocsárba*, *mély(ség)be*, *földbe*, *tengerbe süllyed* kifejezések konkrét helyváltoztató mozgásra is vonatkozhatnak (amellett, hogy metaforikus jelentésekkel is rendelkeznek), a felsorolt névszói elemek többsége egyértelműen valamilyen negatív, illetve a korábbinál rosszabbnak, kedvezőtlenebbnek tartott állapotra – azaz egyfajta metaforikus értelemben vett „mélységre” – utal. Vagyis a *N-BA süllyed* szerkezetek az esetek jelentős részében kedvezőtlen(ként interpretált) állapotváltozást fejeznek ki.

A *süpped* a *-BA* ragos névszók közül csupán a *magába*, a *földbe*, a *homokba*, a *hóba* és a *sárba* vonzatokkal áll együtt viszonylag gyakran a vizsgált korpuszon belül. Ebben az esetben tehát egyértelműen a konkrét fizikai mozgásra utaló kifejezések vannak többségben; a felsoroltak közül a *magába süpped* az egyetlen olyan szerkezet, amely egyértelműen és kizárólagosan metaforikusan értelmezhető.

A *V + N-BA* kifejezésekben néhány százszor adatható *borul*, *hull(ik)*, *merül*, *süllyed* és *süpped* igékhez képest a *kerül* és a *megy* mint általános jelentésű mozgásigék mind tulajdonképpen, mind metaforikus jelentésükben kiemelkedő gyakorisággal, több mint tízezerszer jelennek meg az adott szerkezet típusban – ugyanakkor ez feltehetően nem csupán a mozgásigék jelentésükkel függ össze (vagyis azzal, hogy mindkét ige valahonnan valahová tartó mozgást fejez ki), hanem azzal is, hogy ezek az elemek a szóban forgó vonzatkerettől függetlenül is rendkívül gyakran fordulnak elő a korpuszban.

Mindezeket figyelembe véve megállapítható, hogy a tulajdonképpeni jelentésükben helyváltoztatásra utaló mozgásigék (pl. *megy*, *süllyed*) esetében a mozgásigék jelentés – amely feltételezi a valahová (valamibe vagy valami felé) való irányulást – nagymértékben hozzájárulhat ahhoz, hogy az adott elemek megjelenhessenek a *V + N-BA* típusú szerkezetekben akkor is, ha a vonzat adott esetben metaforikus értelemben vett helyet (pl. állapotot) jelöl. Ezenkívül az is támogathatja egyes igéknek a *feledésbe V* szerkezetben való előfordulását, ha az adott, tulajdonképpeni jelentésében nem helyváltoztatásra utaló ige a *feledésbe V* mellett számos más kifejezésben is metaforikus értelemben vett mozgásra (pl. állapotváltozásra, valamilyen állapotba való bekerülésre) vonatkozik (pl. *vész*). A szerkezeti motiváció önmagában azonban természetesen nem elégséges ahhoz, hogy két nyelvi elem összekapcsolódjon egymással: az igék és az igei vonzatok között bizonyos mértékű szemantikai kapcsolatnak is lennie kell.

A következő, 5.2. alpontban azt vizsgálom meg részletesebben, hogy a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetbe belépő különböző alapigék esetében miben áll, illetve hogyan ragadható meg ez a szemantikai kapcsolat, valamint – ezzel együtt – kitérek arra a kérdésre is, hogy az egyes igék milyen specifikus jelentésmozzanatokkal járulhatnak hozzá a szerkezet jelentéséhez, és milyen sajátos nézőpontokból teszik hozzáférhetővé a felejtés folyamatát.

5.2. Az alapigék szemantikai illeszkedése a *feledésbe V'* elfelejtődik' konstrukcióhoz

A *feledésbe V'* elfelejtődik' konstrukció különböző variánsainak szemantikai sajátosságait elsősorban korpuszadatokra épülő, kvalitatív jelentéselemzések segítségével vizsgálom, de az adott jelentéseket meghatározó főbb mozzanatok körvonalazása során figyelembe veszem a magyar egynyelvű szótárak – különösen az ÉrtSz., az ÉkSz.¹, az ÉKSz.², valamint az Nsz. – meghatározásait és példaanyagát is.

Részletes, az MNSZ2 adataira épülő és a szerves nyelvelmélet (vö. pl. Zsilka 1978; NyMDK. 1–11) elemzési metódusait követő jelentéselemzést csupán a *merül* esetében végeztem. A vizsgált szinonimakör egyes szerkezeteiben előforduló további igéknek csupán az adott szerkezetben relevánssá váló jelentésmozzanatait igyekeztem feltárni részben a fent említett szótárak definícióit, részben pedig a Mazsola keresőeszköz találati listáin az igék vonzatkeretében megjelenő *-bA* ragos névszók szemantikai csoportjait vizsgálva (vö. 5.1.) – hiszen ezen vonzatok alapján következtethetünk az ige egyes jelentéseit uraló főbb jelentésmozzanatokra is.²⁷

5.2.1. Mozgást kifejező igék

A vizsgált szinonimakörhöz tartozó 14 kifejezés közül hatban olyan mozgásige jelenik meg, amely szerkezeti szempontból is egyértelműen és jól illeszkedik a *V + N-bA* sémát követő *feledésbe V'* szerkezetbe (vö. 5.1.). Ezek közül négy (*hullik*, *merül*, *süllyed*, *süpped*) tulajdonképpen jelentésében lefelé irányuló mozgásra utal, míg kettő (*megy*, *kerül*) ilyen értelemben nem specifikálja a mozgás irányát, sem pedig más jellegzetességeit.

A) Általános jelentésű mozgásigék

Mind a *kerül*, mind a *megy* általános jelentésű mozgásige, amelyek egyik legkarakteresebb szemantikai sajátossága az adott szerkezetekben éppen az, hogy általános szinten, mintegy semleges nézőpontból ragadják meg – tehát nem specifikálják és nem értékelik – a felejtés folyamatát. Fontos különbség azonban közöttük, hogy a *kerül* passzivitást és szándéktalanságot, míg a *megy* aktivitást és az emléket elfelejtő személytől való távolodást implikál. A *feledésbe kerül* igei eleme nemcsak az emlékeket elfelejtő személyt, hanem az elfelejtődő emléket is a folyamat passzív résztvevőjeként, elszenvetőjeként ábrázolja: azt fejezi ki, hogy a feledés egyszerűen csak megtörténik, spontán végbemegy. Ezzel szemben a *megy* az elfelejtődő emléket tudatos, saját akarattal rendelkező cselekvőként, a folyamat aktív résztvevőjeként jeleníti meg, „aki” mintegy szándékosan távozik a feledésbe.

²⁷ Mivel a lineáris sor egyes elemeinek jelentései között szoros kölcsönhatások feltételezhetők (vö. pl. Zsilka 1982; funkcionális kognitív nyelvelméleti elméleti keretben: Langacker 1987), az igével szerkezetet alkotó vonzatok utalhatnak a velük együtt álló igei elem jelentésrendszerének, illetve adott jelentéseinek sajátosságaira is. Az igék mellett vonzatként megjelenő névszók rendszerint viszonylag jól körülhatárolható, közös(ként értelmezett) jelentésmozzanat(ok) által összetartott szemantikai csoportokba rendezhetők, amely csoportok körvonalazása hozzájárulhat az igei jelentések főbb mozzanatainak feltáráshoz (vö. Hrenek 2019b).

B) Lefelé irányuló mozgásra utaló igék

Az, hogy a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek körében viszonylag nagy arányban fordulnak elő tulajdonképpeni jelentésükben specifikusan lefelé irányuló mozgást kifejező igék, feltehetően azzal hozható összefüggésbe, hogy a) a konkrét, fizikai értelemben lefelé tartó mozgás gyakran negatív következményekkel (pl. sérüléssel, károsodással) jár együtt, vagyis valamilyen kedvezőtlen állapotváltozással kapcsolódik össze (vö. A LENT ROSSZ, Kövecses 2005: 254), valamint hogy b) ugyancsak a konkrét fizikai tapasztalatok szerint, ami mélyre kerül, elsüllyed vagy elmerül (pl. a víz mélyére vagy adott esetben például a tudatalattiba mint LENT helyre jut), az az észlelés, illetve a tudat számára hozzáférhetetlenné válik; eltűnik a megfigyelő személy elől. Az itt említhető *feledésbe V* szerkezetek igei elemeinek esetében úgy tűnik, hogy ha az ige tulajdonképpeni jelentésében esési folyamatra vonatkozik (*hullik*), vagyis azt fejezi ki, hogy valamely dolgszerű entitás egy térben magasabban lévő pontról egy alacsonyabban lévő pontra jut, az adott ige az adott metaforikus jelentésében is elsősorban a negatív irányú állapotváltozás kifejezésére – illetve az adott állapotváltozás negatívként való értékelésére – válik alkalmassá, míg a tulajdonképpeni jelentésükben víz- vagy mocsárszerű közegben való alámerülésre utaló igék (*merül, süllyed, süpped*) adott metaforikus jelentésükben is az 'eltűnik, hozzáférhetetlenné válik' mozzanatot emelik ki. Ugyanakkor, ha a *feledésbe V* szerkezeteket egységként szemléljük, természetesen nem tekinthetünk el attól sem, hogy a névszói elem jelentéséből adódóan a *feledésbe hullik* is egy adott közegbe való bekerülésre, illetve az abban való alámerülésre is utal.

A *hullik* ige legkarakteresebb specifikuma mindezekkel együtt alapvetően nem a felejtés negatív eseményként való értékelése, hanem az, hogy – mivel az ige jelentésrendszerének hangsúlyos mozzanata a 'nagy mennyiségben', illetve a 'folyamatosan' mozzanat²⁸ – ez az elem fokozatosan végbemenő folyamatként jeleníti meg a felejtés folyamatát, amelynek során az egyes emlékek, illetve egy emlék egyes részletei egymás után válnak hozzáférhetetlenné. Az emlék(ek) hozzáférhetetlenné válására – ahogyan erre fentebb is utaltam – az ige önmagában nem utal; ez a mozzanat adott esetben a névszói elemnek, illetve a szerkezet egészének mint egységnek a jelentéséből adódik.

A *merül* (vö. 6.3.) is fokozatos és viszonylag lassú folyamatként ábrázolja a felejtést, ám – azzal együtt, hogy tulajdonképpeni jelentése révén az adott jelenetet a vízben (vagy valamely más, a víznél sűrűbb anyagban) való alámerüléshez teszi hasonlónak – a mélyre kerülést, illetve az ebből következő eltűnést, hozzáférhetetlenné válást állítja a figyelem előterébe. A *feledésbe merül* kifejezés mint egység – ugyancsak a vízben való elmerülés képzetével összefüggésben – a feledést (mint

²⁸ Vö. például *hullik az eső, a hó, a por; a homok; hullanak a csillagok; hullik a haja, a tolla*; ezenkívül azt, hogy a 'nagy mennyiségben' mozzanat valóban releváns az ige jelentésrendszerében, például a *hull(ik) a vére/könnye* kifejezések is alátámasztják. (A 'nagy mennyiségben' mozzanat a különböző jelentésekben, illetőleg a különböző névszókkal alkotott szerkezetekben más-más módokon specifikálódhat; a jelentésmozzanatok változásának, változatainak kérdésére azonban a jelen dolgozat keretében nincs mód részletesen kitérni.)

tartályszerű BENT helyet) valamiféle puha, laza, ugyanakkor bizonyos mértékű ellenállást is kifejtő, a benne való elmerülést mintegy lefékező, fokozatossá lassító közegként ragadja meg, amely körülfogja, elborítja, és ilyen módon teszi hozzáférhetetlenné, illetve manipulálhatatlanná az egyes emlékeket.

A *süllyed* adott jelentése közel áll a *merül* jelentéséhez, hiszen alapvetően mindkét ige a vízben (vízszerű közegben) való mélyre kerüléssel hozza kapcsolatba az emlékek elfelejtését; fontos különbség azonban, hogy a *süllyed* implicit értékelést is hordoz: romlásként, nemkívánatos állapotváltozásként értékeli a folyamatot.²⁹ A metaforikus értelemben vett mélység, illetve a 'mélyre kerülés', mozzanata a *süllyed* jelentésrendszerén belül tehát nem az 'elkülönülés', mozzanatával fonódik össze – mint a *merül* esetében –, hanem a mélység negatív állapotként való konceptualizálásával összefüggésben értelmezhető.

A *süpped* a sárban, illetve a mocsárban való elmerülés képzetével kapcsolja össze a felejtés folyamatát. Ugyancsak viszonylag lassú és fokozatos – nem feltétlenül teljes – alámerülési folyamatra utal, ami adott esetben a közeg nagyobb ellenállásából adódik.

5.2.2. Mozgásra is utaló, de nem a helyváltoztatás mozzanatát kiemelő igék

A *borul*, a *szítál* [pl. az eső / a köd] és az *oszlik* igék tulajdonképpeni jelentésükben olyan folyamatokat jelölnek, amelyek mozgással – tipikusan helyváltoztatással – járnak együtt, azonban ezek az igék mégsem elsősorban a térben történő elmozdulást fejezik ki. A mozgás az adott folyamatok inherens, szükségszerű velejárója, de tipikusan sem a folyamatok észlelésekor, sem pedig azok nyelvi megjelenítése során nem erre a mozzanatra irányul a figyelem. A szóban forgó igék mindegyike előfordulhat – a *feledésbe* V szerkezeten kívül is – V + N-*ba* típusú szerkezetekben, az ilyen használatok aránya azonban csupán a *borul* esetében tekinthető számottevőnek (vö. 5.1.).

A *borul* – amelynek jelentésrendszerét a mozgásigékhez hasonlóan a 'jut [vmi vhová]' általános mozzanat határozza meg (vö. pl. *a kocsi az árokba / a cukor az asztalra borul*) – szorosan kötődik az 5.2.1.-ben említett (lefelé irányuló) mozgást kifejező igék csoportjához is, mivel azonban komplexebb folyamatokat jelenít meg, mégsem tekinthető szűk értelemben vett mozgásigének. A *feledésbe borul* szerkezetben az ige jelentésének 'eltakar, befed' mozzanata kerül előtérbe.³⁰ Az ige a feledést hirtelen végbemenő folyamatként ábrázolja, és úgy jeleníti meg, mintha valamely

²⁹ Vagyis az ige metaforikus jelentésében is lefelé irányuló – adott esetben azonban nem tényleges, fizikai értelemben vett, hanem metaforikus – mozgásra utal, és ilyen módon jelenít meg kedvezőtlen irányú állapotváltozást. (Ezzel együtt nagy arányban fordul elő negatív állapotokra utaló névszókkal, pl. *recesszióba, anarchiába, káoszba, szegénységbe, válságba, apátiába süllyed* [Mazsola]; vö. 5.1.) Kognitív nyelvészeti keretben ez a jelenség a LENT rossz orientációs metaforával összefüggésben értelmezhető.

³⁰ Az ige jelentésének ez az 'eltakar, befed' mozzanata – illetve ezen mozzanat valamely variánsa (vö. 28. lábjegyzet) válik hangsúlyossá például a *sötétség borul vmire*, a *gyászba borul* vagy a *virágba borul* metaforikus kifejezésekben is. (A *borul* szóban forgó jelentéseinek értelmezéséhez a *borul* : *borít* oppozíciót is szükséges tekintetbe venni – például *virágok borítják / a virágok beborítják a fát* ~ *a fa virágba borul* –, ezeket az összefüggéseket azonban a jelen kutatásban nem vizsgáltam részletesen.)

anyagszerűen konceptualizálódó entitások a dologszerűen konceptualizálódó emléket körülvennék, teljes mértékbe beburkolnák, és ezáltal hozzáférhetetlenné tennék.

A *szítál* – a *hullik*-hoz hasonlóan – a felejtés lassú és fokozatos voltára helyezi a hangsúlyt, utalva egyúttal arra is, hogy a folyamat során az emlék apró részei, részletei sorra kerülnek ki az emlékezetből (illetve kerülnek be a feledésbe).

Az *oszlik* – ahogyan erre az 5.1.-ben is utaltam – az egység, vagyis adott esetben az egységes egésznek tekintett emlékkép felbomlását fejezi ki, a feledést pedig ezzel a felbomlási folyamattal azonosítja.

5.2.3. Veszteségre, elmúlásra utaló igék

A szinonimakörhöz sorolt kifejezések közül ötben olyan ige fordul elő, amely a veszteség és/vagy az elmúlás fogalma felől ragadja meg, és ezzel együtt értékeli is a feledési folyamatot; ezek: az *enyészik*, a *vész*, a *tűnik*, a *múlik*, valamint a *homályosodik*. Ezek az igék tulajdonképpen jelentésükben egyáltalán nem és többségükben metaforikus jelentéseikben sem gyakran fordulnak elő V + N-*BA* típusú kifejezésekben.³¹

Az *enyészik* és a *vész* pusztulásként – az emlékek pusztulásaként, megsemmisüléseként –, illetve veszteségként ábrázolja a felejtést, és a negatív következményre helyezve a hangsúlyt magát a folyamatot is egyértelműen negatívként értékeli.

A *tűnik* és a *múlik* igék az elmúlásra utalnak, és ezzel együtt ugyancsak bevonják az értelmezésbe a veszteség képzetét is, de (az *enyészik*-hez és a *vész*-hez képest) kevésbé teszik hangsúlyossá a megnyilatkozó negatív értékelését, illetve negatív attitűdjeit. A felejtés folyamatát az eltűnés, felszámolás felől, a volt és a nincs kettősségében ábrázolják.

A *homályosodik* ige csak részben és áttételesen sorolható a veszteséget, illetve a negatív értékelést kifejező igék közé, hiszen nem tartalmazza inherens jelentésmozzanatként a szóban forgó mozzanatokot. A *feledésbe homályosodik* egyértelműen hapax, amely a *feledésbe merül* és az *elhomályosodik* kifejezések vegyüléséből, egymásba játszásából létrejövő úgynevezett pregnáns kifejezésként (vö. pl. J. Soltész 1959: 59) értelmezhető. Kialakulásában ugyanakkor szerepet játszhatott a *feledés ködébe vész* és a *feledés homályába vész* szerkezet is, amelyek a feledést expliciten alakatlan, körvonalak nélküli, homályos helyként jelenítik meg, és egyúttal azt is kifejezik, hogy a(z ilyen módon) feledésbe kerülő emlékek nem lesznek teljes mértékben hozzáférhetetlenek, csupán nagymértékben akadályozottá válik az előhívásuk. Ezzel összhangban a *feledésbe homályosodik* is inkább nehezített előhívásra, mintsem teljes feledésre vonatkozik, miközben utal a korábban élénk, eleven, éles körvonalakkal rendelkező emlékképek megfakulására is. A felejtést lassú, fokozatos és csupán részlegesen végbemenő folyamatként ábrázolja.

³¹ Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a *vész* több különböző metaforikus jelentésű V + N-*BA* kifejezésben is felvehet a *feledésbe vész*-ben megfigyelhetőhöz hasonló jelentést (pl. *homályba, semmibe vész*), valamint hogy a *tűnik* igétől sem idegen az ilyen típusú szerkezetekben való előfordulás – bár ez utóbbi ige elsősorban észlelésre vonatkozó kifejezésekben állhat együtt *-BA* ragos vonzatokkal (pl. *szemébe/figyelmébe tűnik vkinek vmi*).

6. A vizsgált szinonimakör szerveződése

6.1. A feledésbe V 'elfelejtődik' és az elfelejtődik viszonya

A funkcióigés szerkezetek a velük szinonim (és a szerkezet(ek) névszói elemével morfológiailag is rokon) igével összefüggésben értelmezhetők, illetve jellemezhetők (vö. 1.). Ezenkívül az egyes konstrukcióvariánsoknak a szinonimakörön belül elfoglalt pozíciójára is hatással lehet (vö. 6.3.) az a tényező, hogy az adott variáns szemantikailag és/vagy használati körét tekintve milyen viszonyban áll a szinonim igével.

A felejtés folyamatára tipikus esetben az *elfelejt* mediális ige utal, amely személyhez kötöten, alapvetően azonban a szóban forgó személy szándékaitól, akaratától független történésként jeleníti meg az adott folyamatot (vö. pl. Forgács 1998: 305). (Szemben például az *emlékezik* igével, amely tudatos cselekvést feltételezve az emlékek akaratlagos felidézésére vonatkozik.) Ehhez a konstruálási módhoz képest mind a mediopasszív *elfelejtődik*, mind a funkcióigés *feledésbe V 'elfelejtődik'* konstrukció specifikusnak tekinthető. A funkcióigés szerkezetek azonban az *elfelejtődik*-kel összevetve – ahogyan ezt az alábbiakban felvázolt adatok is alátámasztják – sem használati gyakoriságukat, sem szemantikai komplexitásukat tekintve nem másodlagosak.

6.1.1. Az *elfelejtődik* szemantikai és pragmatikai sajátosságai

Az *elfelejtődik* ige (szótóként) mindössze 567-szer³² fordul elő az MNSZ2 korpuszában – szemben például a *feledésbe merül*-lel, amelyre 2077 találat van, illetve a korpuszban összesen 29 838-szor szereplő *elfelejt* igével. Az *elfelejtődik* alacsony gyakorisága feltehetően azzal függ össze, hogy ez az ige a) mediopasszív igeiként (a *felejt* igétől eltérően) sajátos, nem tipikus nézőpontból konstruálja meg a felejtés folyamatát, valamint b) sajátos megnyilatkozási attitűdöket implikál(hat).

Modrián-Horváth (2020) a passzív szerkezetek jellemzőjeként említi – többek között – az átperspektíválást, az ágens-defókuszálást és azt, hogy ezek a kifejezések elsődlegesen valamely nem ágensi résztvevőre irányítják a figyelmet. Az *elfelejtődik*-kel, illetve a felejtési folyamattal mint történéssel összefüggésben ágensről természetesen nem beszélhetünk, a(z) *elfelejt* használatához képest értelmezett) perspektívaváltás azonban az *elfelejtődik* esetében is megfigyelhető, és ezzel együtt megfigyelhető az is, hogy az *elfelejt* [*vki vmit*] szerkezet elsődleges figurája – a felejtési folyamat experience – háttérbe kerül, helyette pedig az elfelejtett/elfelejtődő emlékre mint páciensre kerül a hangsúly. Az *elfelejtődik* igét tartalmazó szerkezetekben az experiens-defókuszálás azonban gyakran csupán látszólagos, és tipikusan pragmatikai okai vannak. A sok esetben konkrétan a tágabb szöveggörnyezetben sem megnevezett, ugyanakkor a szövegösszefüggések / a kontextus ismeretében könnyedén kikövetkeztethető experiens – egyén vagy csoport, illetve közösség – az MNSZ2 adatainak tanúsága szerint általában

- valaki, aki gondolt, érzett, tudott valamit, amit már nem gondol, érez, tud;
- valaki, akinek a feladata, felelőssége lett volna, hogy egy el nem intézett ügy elintéződjön;

³² Az automatikus keresés 692 találatot ad, ebből azonban 125 előfordulás ismétlődés vagy vaktalálat.

- valaki, aki megígért valamit, ami a későbbiekben nem teljesült;
- valaki, akinek meg kellett volna tennie valamit, amit nem tett meg;
- valaki (tipikusan vitapartner), aki nem vesz figyelembe vagy nem fogad el valamit, ami a megnyilatkozó interpretációja szerint fontos;
- valaki vagy valamely csoport, aki/ami tudott vmiről / ismert vkit, de egy idő után már nem vett róla tudomást;
- az a tágabb közösség (beszélőközösség, köztudat, közvélemény stb.), amely a kollektív emlékezetet működteti/működtethetné, de nem teszi;
- az a közösség, amely követhetné a közösség életében korábban fontos szerepet betöltő (pl. nyelvi, viselkedési, erkölcsi) normákat, illetve továbbvihetné a közösségformáló szokásokat, hagyományokat, de nem teszi.

Elfelejteni tehát nem csupán szűk értelemben vett emlékeket, illetve információkat, gondolatokat vagy feladatokat lehet:³³ éppígy elfelejthetők az érzések, a hiedelmek, a valamihez fűződő attitűdök/viszonyulások, a képességek (pl. *elfelejtett biciklizni* 'elfelejtette, hogyan kell biciklizni', *elfelejtett spanyolul*), szokások, viselkedésmódok stb. is.³⁴

Ugyanakkor mivel az *elfelejtődik* ige nem ágenst, hanem experienst feltételez, és a szóban forgó személy helyett látszólag az elfelejtődő dolgot állítja a figyelem előterébe, ez a kifejezés mód alkalmas lehet arra is, hogy segítségével a megnyilatkozó indirekt és implicit, ugyanakkor a befogadó számára viszonylag jól értelmezhető módon fejezzen ki negatív attitűdöket, kritikát, számonkérést vagy éppen szemrehányást.

Az *elfelejtődik* ezenkívül utalhat valakinek vagy valaminek a figyelmen kívül hagyására is. Ekkor az ige ugyancsak azt implikál(hat)ja, hogy a megnyilatkozó interpretációja szerint nem szándékos ignorálásról, csupán véletlenül végbemenő felejtési folyamatról van szó. Amennyiben az konstruálódik meg elfelejtődésként, hogy valaki – bármilyen okokból következően, illetve szándékosan vagy szándékatlanul – figyelmen kívül hagy egy, a megnyilatkozó által lényegesnek vélt szempontot, információt, érvet (stb.) például a döntése vagy egy vita során, az *elfelejtődik* egyúttal azt is sugallhatja (gyakran manipulatív módon vagy ironikus megnyilatkozás részeként), hogy az adott tényező kizárólag véletlenül kerülhette el az említett személy figyelmét, miközben a szóban forgó információ hitelessége, hozzáférhetősége, relevanciája, fontossága megkérdőjelezhetetlen előfeltevésként értelmeződik.

A korpuszadatok ugyanakkor mindezekkel együtt is arra engednek következtetni, hogy – bár mediopasszív igeiként sajátos, nem tipikus konstruálási módnak tekinthető, és (ettől nem függetlenül) használatának erőteljes pragmatikai motivációi

³³ Az *elfelejtődik* ige csupán néhány példában utal egyértelműen valamely eseményemlékek vagy emlékképek elfelejtésére.

³⁴ Itt érdemes megemlíteni, hogy pszichológiai-neurológiai értelemben sem csupán a korábban átélt események reprezentációi tekinthetők emlékeknek. A deklaratív – szűk értelemben vett – emlékezet körébe tartozó „tudom” típusú, ismeretekre vonatkozó emlékek (szemantikus emlékezet), valamint az „emlékszem” típusú eseményemlékek (epizodikus emlékezet) mellett tág értelemben emlékeként foghatók fel azok a procedurális (nem deklaratív) emlékezethez kötődő szokások, készségek, szabályok is, amelyek automatizmusokban és a mindennapi viselkedésmódokban nyilvánulnak meg (vö. pl. Knowlton–Squire 1995).

is lehetnek – az *elfelejtődik* jelentése sem az *elfelejt*, sem pedig a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek jelentéséhez képest nem tekinthető specifikusnak. Szemantikai szempontból ez az ige tehát a vizsgált konstrukcióvariánsok közül a rendkívül általános jelentésű igét tartalmazó *feledésbe kerül* kifejezéshez áll a legközelebb.

Mindez alátámasztja azt az 1. alpontban (az ige szemantikai sajátosságai alapján elkülönülő típusokkal összefüggésben) röviden már említett feltételezést, amely szerint minél specifikusabb a szerkezetben megjelenő funkcióige jelentése, annál nagyobb a távolság az adott funkcióigés szerkezet és a vele szinonim ige jelentése között. (Hiszen a specifikusabb jelentésű funkcióigék több olyan specifikus jelentésmozzanattal járulnak hozzá a szerkezet jelentéséhez, amely mozzanatok a szinonim ige jelentésének nem részei, vö. például *kérdez* vs. *kérdésekkel bombáz* $\supset$ 'gyors egymásutánban', 'sokszor', 'fenyegetően'.) Illetve másfelől: hogy az általánosabb jelentésű igét tartalmazó kifejezések szemantikailag közelebb állnak a szerkezettel szinonim igehez, mint a specifikusabb jelentésűek.

6.1.2. A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek és az *elfelejtődik* ige

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' típusú szerkezetek főbb jellegzetességeit (vö. 5. alpont), valamint az *elfelejtődik* használatának sajátosságait (vö. 6.1.1.) áttekintve megállapítható, hogy az analitikus kifejezőmód(ok) és a szintetikus kifejezőmód kapcsolata adott esetben sokkal komplexebb viszony annál, mint amit a szakirodalom jelentős része – és különösen a szakirodalom egy részére nagy hatást gyakorló nyelvűvelő szemléletű íráskor többsége – a funkcióigés szerkezetek és a velük szinonim igék között feltételez (pl. Keszler 2000; Hegedűs 2004; Forgács 2007, 2015).³⁵ Ezzel együtt kijelenthető, hogy a *feledésbe V* kifejezések igei elemei minden esetben valamilyen sajátos jelentésmozzanattal árnyalják a szinonimköröt összetartó 'elfelejtődik' jelentést, és így nemcsak a folyamatra magára, hanem annak módjára, körülményeire is utalhatnak, valamint kifejezhetik a megnyilatkozóknak az adott eseményhez fűződő attitűdjeit.³⁶ Feltehetően az esetek jelentős részében éppen ezek a jellegzetességek motiválják a funkcióigés szerkezetek használatát.

A szinonim *elfelejtődik* ezzel szemben szemantikai szempontból nem specifikus, ám sajátos pragmatikai funkciók kapcsolódnak a használatához, így ez a kifejezőmód is alkalmas arra, hogy impliciten utaljon a megnyilatkozó attitűdjeire. (Ezek a jellemzően negatív attitűdök azonban szinte minden esetben a valamit elfelejtő vagy figyelmen kívül hagyó személyre vonatkoznak, míg a funkcióigés szerkezetek inkább a megnyilatkozóknak a folyamathoz való viszonyulásáról árulkod(hat)nak.)

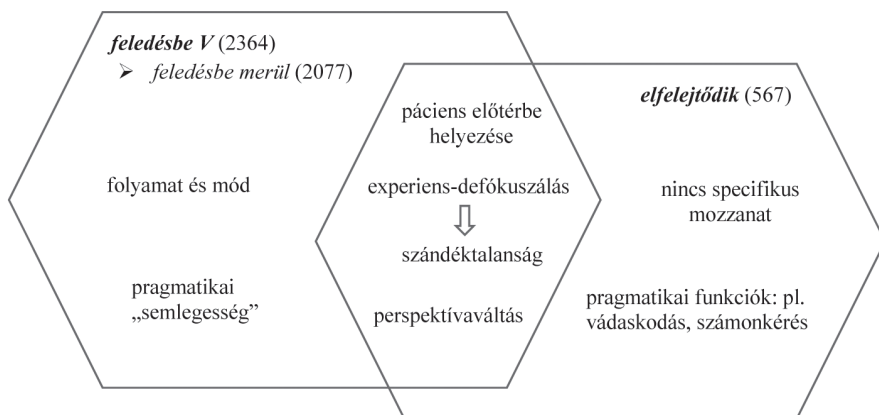
A kétféle kifejezőmód között ugyanakkor nemcsak különbségek, hanem hasonlóságok is megfigyelhetők, hiszen a felejtést – a szokásosan, illetve szélesebb

³⁵ A viszony komplexitására – részben más nézőpontból és a funkcióigés szerkezetek fogalmát az itt alkalmazott értelmezésnél tágabban értve – Dobos Csilla (2009: 35–42) és Lanstyák István (2019) is felhívja a figyelmet.

³⁶ Ez bizonyos mértékig még az általános jelentésű *feledésbe kerül* szerkezetre is igaz, hiszen ez a kifejezőmód éppen attól válhat sajátossá, hogy a konvencionális *feledésbe kerül*-höz (vö. 6.2., 6.3.) képest általánosabb szinten, mintegy hangsúlyozottan semleges nézőpontból jeleníti meg az adott folyamatot.

körben használt *elfelejt*-tel ellentétben – mindkét nyelvi megoldás a szóban forgó személy akaratótól hangsúlyozottan független, nem szándékos, spontán végbemenő eseményként konstruálja meg. Ezzel együtt az *experiens* – látszólag vagy ténylegesen – háttérbe szorul, és gyakran implicit marad (vagyis *experiens*-defókuszálás történik, vö. Modrián-Horváth 2020), míg a *páciens* előtérbe kerül: nem a személy, hanem az *elfelejtődő* dolog, emlék áll a középpontban. (Ez esetenként olyan módon is megvalósulhat, hogy az adott emlék antropomorfizáltan, tudatos, távolodó mozgást végző cselekvőként jelenik meg a nyelvi kifejezésben, vö. pl. *feledésbe megy*.)

Az ige és az igei szerkezetek közös, illetve eltérő jellemzőit összefoglalóan az alábbi, 2. ábra tekinti át:

2. ábra. A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek és az *elfelejtődik* ige viszonya

6.2. Versengő szerkezetek

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' kifejezések vizsgálata során egyértelművé vált, hogy – bár a *feledésbe kerül* jelentése a legáltalánosabb – a szinonimakörön belül a szinkroniában a *feledésbe merül* tekinthető a leggyakoribb és ezzel együtt a leginkább központi szerkezetnek, amely köré az adott funkciógés szinonimakör szerveződik.

3. táblázat. A *feledésbe merül*, a *feledésbe megy* és a *feledésbe kerül* gyakorisága (MNSZ2)

<i>Feledésbe V</i>	Gyakoriság
<i>merül</i>	2077
<i>megy</i>	227
<i>kerül</i>	16

A 3. táblázatban szereplő gyakorisági adatok a *feledésbe merül* kiemelt, centrális helyzetét támasztják alá – rávilágítva egyúttal arra is, hogy bár a funkciógé jelentésének általánossága releváns szempont a funkciógés szerkezetek egyes típusainak

elkülönítése során, a konkrét szinonimakörök szerveződését nem ez a szempont határozza meg. A következőkben arra keresem a választ, hogy időben hogyan változhatott a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakörön belüli pozíciója a 3. táblázatban kiemelt három kifejezésnek.

A vizsgált szinonimakörön belül – ahogyan ez az 1. és a 3. táblázat adataiból is kitűnik – a szinkroniában kimagasló a *feledésbe merül* gyakorisága, ami adott esetben egyúttal a szerkezet nagymértékű konvencionalizálódottságára is utal.³⁷ A Magyar történeti szövegtár rendelkezésre álló adatai azonban arra engednek következtetni, hogy a 19. század második és a 20. század első felében a szinonimakört még nem ez a kifejezés szervezte, illetve határozta meg. A 4. táblázat az adott időszakokon belül a korpuszbeli első előfordulások időrendjében tekinti át, hogy az MTSZ-nek az elmúlt közel 180 évből³⁸ származó szövegeiben a szinonimakör mely igékre épülő szerkezeti és milyen gyakorisággal fordulnak elő:

4. táblázat. A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezeteinek igei elemei az MTSZ-ben

19. század (1841-től)	
<i>tűnik</i>	1
<i>merül</i>	1
<i>megy</i>	11
<i>jut</i>	1
<i>süllyed</i>	1
20. század (1900-tól)	
<i>merül</i>	74
<i>megy</i>	29
<i>vész</i>	2
<i>borul</i>	2
<i>kerül</i>	1
<i>szóródik</i>	1
<i>süllyed</i>	1

A táblázat adatainak értelmezése során fontos szem előtt tartani, hogy az említett, megközelítőleg 180 éves időtávlatot átfogó szöveganyagban összesen mindössze

³⁷ A szóban forgó funkcióiágés szinonimakör jellemzése során egyenes arányosságot feltételezlek a szerkezetek konvencionalizáltságának mértéke és gyakorisága között – szem előtt tartva ugyanakkor azt is, hogy a gyakoriság csupán egy a konvencionalizáltság mértékének lehetséges mutatói közül, és a két fogalom semmi esetre sem azonosítható egymással (vö. pl. Dogruöz–Gries 2012). A konvencionalitás és a gyakoriság fogalma közötti (lehetséges) összefüggésekkel elméleti szempontból a jelen dolgozat keretében nem foglalkozom.

³⁸ A keresést a korpusz teljes anyagán végeztem, nem szűkítettem idősvárra. A *feledésbe* szóalakra keresve az első 'elfelejtődik' jelentésű szerkezet – a *feledésbe tűnik* – 1841-ből származott.

125-ször fordult elő *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezet – ez az arányaiban rendkívül kis minta tehát semmi esetre sem teszi lehetővé a változási folyamatok árnyalt és megbízható rekonstruálását, illetve nem ad módot annak feltárására sem, hogy mely időszakokban hogyan szerveződött az adott szinonimakör, mely szerkezetek alkothatták, és hogyan viszonyul(hat)tak egymáshoz az egyes kifejezések. Néhány lehetséges összefüggés azonban – természetesen csupán feltételezésként – mégis megfogalmazható a fenti adatok alapján.

A 4. táblázat adataiból látható, hogy az adott szinonimakörhöz korábban is tarthatók olyan hapaxszerű, alkalmi, (feltehetően) nem konvencionális kifejezések, amelyeknek mindössze egy vagy néhány előfordulása adatolható. (Ilyen például a *feledésbe jut*³⁹ vagy a *feledésbe szóródik*, amelyekre az MNSZ2 korpusza egyáltalán nem ad találatot. Az utóbbi kifejezés esetében ez azonban nem az időbeli távolsággal magyarázható, hanem abból adódik, hogy az MNSZ2 és az MTSZ más-más szövegeket tartalmaz. A *feledésbe szóródik* 1963-ból adatolható, szokatlan, nem konvencionális volta pedig azzal függ össze, hogy lírai szövegben – Illyés Gyula egy versében – fordul elő: *ugyanazon a virradaton szóródik távoli feledésbe az én marburgi strófám.*)

Megállapítható emellett az is, hogy – az MNSZ2 korábban ismertetett adataival összhangban – a történeti adatok között is túlnyomó többségükben mozgásigékkel, illetve tulajdonképpeni jelentésükben mozgást kifejező igékkel alkotott szerkezetek fordulnak elő. Ez alól csupán az MTSZ-ben elsőként adatolható *tűnik*, valamint a *vész* látszik kivételnek – ha azonban figyelembe vesszük, hogy a *tűnik* a TESz. felfogása szerint eredetileg gondolatokkal, mentális folyamatokkal összefüggésbe hozható metaforikusan értett mozgást jelölt (pl. *vkinek az eszébe, gondolataiba tűnik vmi*), ez az ige is beilleszthetővé válik a tágran értelmezett, nem feltétlenül konkrét fizikai értelemben vett helyváltoztatásra utaló mozgásigék sorába. A *vész* pedig feltehetően – a mindkét ige jelentésében hangsúlyos 'megszűnik észlelhetővé válni' mozzanattal összefüggésben – elsősorban a *tűnik* analógiájára léphetett be a szerkezetbe.

Emellett feltűnő, hogy a szinonimakörön belül az MTSZ adatai szerint is a *feledésbe megy*, illetve a *feledésbe merül* tekinthető a leginkább gyakorinak, míg a rendkívül általános jelentésű (funkció)igét tartalmazó *feledésbe kerül* és *feledésbe jut* mindössze egy-egy példában adatolható. Érdemes ugyanakkor közelebről, részletesebben, szűkebb időintervallumokat tekintve is megvizsgálni a fenti gyakorisági adatokat – különösen a *megy*-gyel és a *merül*-lel alkotott versengő szerkezetek gyakoriságának változására fókuszálva:

³⁹ A *feledésbe jut* azonban csupán az MTSZ. korpuszában tekinthető hapaxnak; a Google összesen 70 találatot adott rá egy 2021. február 19-én lefutott keresés során. (Ezek között természetesen vannak ismétlődő és hibás találatok is, de a találati lista ezzel együtt is jól mutatja, hogy nem egyedi használatról és nem egyértelműen archaikus formáról van szó.) Köszönöm Imrényi Andrásnak, hogy felhívta a figyelmemet ezekre az előfordulásokra.

5. táblázat. A *feledésbe megy* ~ *merül* ~ *kerül* gyakoriságának változása (MTSZ)

	1841–1899	1900–1949	1950 után	Összesen
<i>feledésbe megy</i>	11	17	12	40
<i>feledésbe merül</i>	1	19	55	75
<i>feledésbe kerül</i>	–	–	1	1

Vagyis a korpusz 19. századból származó szövegeiben egyértelműen a *feledésbe megy* fordul elő nagyobb gyakorisággal (megközelítőleg egy nagyságrenddel gyakrabban, mint a *feledésbe merül*), a 20. század első felében közel azonos a két kifejezőmód gyakorisága (17, illetve 19 előfordulással), a 20. század második felében azonban a *feledésbe merül* válik elterjedtebbé. Az 5. táblázatnak a 20. század utolsó kb. kétharmadára vonatkozó adatai összhangban vannak az MNSZ2 gyakorisági adataival.

Ha számításba vesszük az egyes igéknek az előző, 5. alpontban említett szemantikai sajátosságait, valamint azt, hogy a *feledésbe V* 'elfelejtődik' kifejezések a feledést olyan BENT helyként teszik hozzáférhetővé, ahová az emlékek a felejtési folyamat során/eredményeként kerülnek be, érthetővé válik, miért lehetett kitüntetett szerepe a szinonimakörön belül a prototipikus mozgásigének tekinthető – viszonylag általános jelentésű, ugyanakkor az emlékeket antropomorfizáltan, önálló, szándékos mozgásra képes entitásokként megkonstruáló – *megy*-gyel alkotott szerkezetnek. Arra a kérdésre, hogy a *feledésbe megy* szerkezet helyett hogyan válhatott mégis a *feledésbe merül* központi, a szinonimakört szervező szerepű kifejezéssé, a következő, 6.3. alpontban térek vissza részletesebben.

6.3. A *feledésbe merül* központiá válását motiváló tényezők

Felmerül a kérdés, hogy – bár a szinonimakört összetartó *elfelejtődik*-hez szemantikai szempontból a *feledésbe kerül* van a legközelebb – miért a *feledésbe merül* áll a vizsgált szinonimakör középpontjában,⁴⁰ illetve mi indokolhatja, hogy az adott konstrukcióban a *merül* használata néhány évtized alatt számottevően gyakoribbá vált, mint a 19. század során feltehetően még tipikusabbnak tekintett *megy* (vö. 4. táblázat).

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' konstrukcióban előforduló igék listáját (1. táblázat) áttekintve látható, hogy a *merül* szemantikai szempontból a nagyon specifikus jelentésű (pl. *szítal*) és a nagyon általános jelentésű (pl. *kerül*) igék között helyezkedik el: jelentése nem túl specifikus, de nem is túl általános. Az igének, illetve az ige jelentésének ez a sajátossága – mivel lehetővé teszi az adott kifejezés viszonylag

⁴⁰ A *feledésbe merül* centrális pozícióját a 3–5. táblázatban szereplő gyakorisági adatok támasztják alá.

széles körű használatát⁴¹ – feltehetően nagymértékben hozzájárult a *feledésbe merül* szerkezet konvencionálisává válásához.

Az 5. pont elemzéseit figyelembe véve lényeges tényezőnek látszik emellett az is, hogy a *merül*-nek mozgásigeként tipikus és gyakori vonzatai a *-BA* ragos névszói elemek. Ugyanakkor ez az ige nemcsak szerkezetileg, hanem szemantikailag is nagyon szorosan kapcsolódik a *feledés(be)* elemhez azáltal, hogy a felejtési folyamat inherensnek tételezhető és meghatározó mozzanataira – a tudat mélyére való alámerüléssel összefüggésben értelmezett hozzáférhetetlenné válásra – is utal, miközben a felejtést viszonylag lassú, fokozatosan végbemenő folyamatként konstruálja meg, amelynek eredményeként a feledésbe merülő emlékek nem bomlanak fel, nem szűnnek meg létezni, csupán (átmenetileg vagy végérvényesen) elérhetetlenné, előhívhatatlanná és manipulálhatatlanná válnak.⁴² A *feledésbe merül* tehát a funkcióiágés szerkezetek azon típusához – a *szöveget köt* típusához – tartozik, amelyek esetében az igei elem a névszó jelentésének valamely sajátos, központi mozzanatát vagy mozzanatait teszi hangsúlyossá (vö. 1. alpont).

Mindezek alapján – bár egyetlen szinonimakör vizsgálata természetesen nem teszi lehetővé az általános érvényű következtetések megfogalmazását – feltételezhető, hogy a funkcióiágés szerkezetek esetében a szinonimakörök szerveződésének alakulásában, illetve abban, hogy mely kifejezés válik centrálisává az adott szinonimakörön belül, nem a szinonim igéhez való szemantikai közelség mértéke játszik meghatározó szerepet. Ennél jelentősebb szempontnak látszik az, hogy a szerkezet igei elemének jelentése – sem általánosságából, sem specifikusságából adódóan – ne korlátozza jelentős mértékben a szerkezet használati körét (és ezzel együtt a konvencionálizálódást), valamint hogy az ige az ábrázolt folyamat lényegi(ként felfogott) mozzanatait ragadja meg.

⁴¹ Érdemes itt utalni a grammatikalizációs kutatások azon megállapítására – bár ez esetben grammatikalizációról természetesen nem beszélhetünk –, amely szerint a grammatikalizációs folyamatok tipikusan alapszintű kategóriákat megnevező nyelvi egységekből indulnak ki (pl. Heine–Claudi–Hünemeyer 1991: 32–6; Ladányi 1999: 126–7; Dér 2008). Alapvetően mind a tapasztalás, mind pedig a tapasztalatok nyelvi megkonstruálása az alapszintű kategóriákhoz kötődik, és ezzel együtt jellemzően az alapszintű kategóriákat megnevező nyelvi egységek használati köre a legkevésbé korlátozott – vagyis ezek a kifejezések tágabb körben, illetve számottevően több kontextusban alkalmazhatók, mint a specifikusabb vagy az általánosabb (alá- vagy fölérendelt kategóriákra vonatkozó) megnevezések. Mindez részben magyarázatot adhat arra, hogy a *feledésbe merül* miért konvencionálisabb a specifikusabb, illetve általánosabb jelentésű igét tartalmazó variánsokhoz képest.

⁴² Hasonló mozzanatokot állít előtérbe a *süllyed* is, ez az ige azonban – a *merül*-lel szemben – értékelést, implicit értékítéletet is hordoz (vö. 5.2.), így használati köre korlátozottabb. A versengő szerkezetek között említett *megy* pedig elsősorban a feledésbe (mint BENT helyre) való bekerülésre vonatkozik, és a felejtést metaforikus értelemben vett mozgásként jeleníti meg, a folyamat sajátosságaira azonban nem utal, így kevésbé szorosan kapcsolódik mind a *feledésbe* vonzathoz, mind a *feledésbe V* 'elfelejtődik' konstrukcióhoz, mint a *merül*.

7. Összegzés és kitekintés

Jelen kutatásomban egyetlen funkcióigés szinonimakört, a *feledésbe V* 'elfelejtődik' típusú szerkezeteket vizsgáltam alapvetően szemantikai szempontból. Az elsődlegesen problémafelvető jellegű dolgozatban nem volt célom a vizsgált jelenségekkel – így például a jelentésváltozással, a funkcióigés szerkezetek értelmezésével vagy a szinonímiával – összefüggésben felmerülő elméleti kérdések tárgyalása; csupán a korpusz-adatok kvalitatív elemzése nyomán körvonalazódó és a 2. alpontban megfogalmazott kutatási kérdések szempontjából releváns főbb feltételezések, illetve következtetések megfogalmazására tettem kísérletet.

A kutatás alapfogalmainak, célkitűzéseinek és módszertani alapvetéseinek rövid felvázolása után, a 4. alpontban – a vizsgált szinonimakört tágabb nyelvi összefüggésrendszerbe helyezve – a *feledésbe V* 'elfelejtődik' típusú szerkezeteket az emlékekre, az emlékezésre és a felejtésre vonatkozó (adott esetben szükségszerűen metaforikus jelentésű) kifejezések rendszerén belül értelmeztem.

Ezt követően, az 5. alpontban azt vizsgáltam meg, hogy a) szerkezeti szempontból mennyire illeszkednek az egyes igék a *feledésbe V* szerkezetbe, valamint hogy b) a szinonim funkcióigés szerkezetek igei elemei milyen sajátos mozzanatokkal járulnak hozzá a szerkezet jelentéséhez, illetve a felejtési folyamat mely sajátosságaira irányítják a figyelmet.

A 6. alpont az adott szinonimakör szerveződésével foglalkozott. Ebben a szerkezeti egységben elsősorban arra kerestem a választ, hogy mely szerkezet és miért kerülhetett centrális pozícióba az adott szinonimakörön belül, valamint hogy milyen tényezők járulhattak hozzá ahhoz, hogy éppen az adott szerkezet vált (a leginkább) konvencionálissá. A *feledésbe merül* esetében ilyen tényező lehet az, hogy a *merül* jelentése nem túl általános, ám nem is túl specifikus jelentés, valamint hogy az adott ige szerkezeti és szemantikai szempontból egyaránt jól illeszkedik és szorosan kapcsolódik a *feledésbe* névszói elemhez, specifikus jelentésmozzanatai pedig a felejtés folyamatának – illetőleg a *feledésbe* vonzat jelentésének – lényegi, döntő mozzanatait emelik ki.

A felhasznált példaanyag vizsgálata ugyanakkor számos további, a dolgozat kérdésfelvetéséhez és célkitűzéseéhez kapcsolódó, de azokon részben túlmutató kérdést és problémát is felvetett, amelyekre a kutatás keretein belül nem volt lehetőség kitérni. Ezek közül a következőkben csupán néhány fontosabbnak látszó lehetséges kutatási irányt említek.

Jelen kutatásom a funkcióigés szinonimakörök sajátosságait, illetve a szinonimakörök szerveződését befolyásoló tényezőket csupán egyetlen szinonimakörrel összefüggésben vizsgálta. Az elemzéseket érdemes volna a jelenleginél nagyobb anyagon, lényegesen több szerkezet bevonásával is elvégezni – ennek eredményeként feltehetően nagymértékben árnyalódna az itt kirajzolódott kép.

További fontos kérdés lehet annak feltárása, hogy a gyakoriság és a konvencionáltság hogyan, milyen mértékben és milyen esetekben befolyásolhatja a különböző funkcióigés szinonimakörök szerveződését, valamint hogy milyen más tényezők határozzák meg, hogy mely kifejezés(ek) válnak centrális pozíciójúvá egy adott szinonimakörön belül.

A *feledésbe V* 'elfelejtődik' szinonimakör esetében viszonylag nagymértékű variálódás mutatható ki. A fentebb felvetettek mellett kérdésként merülhet fel, hogy más funkcióigés szerkezetek körében is megfigyelhető-e a variabilitás, és ha igen, milyen mértékben. A korpuszadatok arra utalnak, hogy a variálódás nem minden esetben jellemző (pl. *esküt tesz*), és a variabilitás mértéke is nagy eltéréseket mutat a különböző szinonimakörökön belül (pl. a *barátságot V* '(össze)barátkozik' vagy a *szövetséget V* 'szövetkezik' az MNSZ2 adatai szerint lényegesen kisebb mértékben variálódik, mint a *sötétségbe V* 'elsötétedik' vagy a *pillantást V* [*vmire*] 'rápillant'). Ezzel összefüggésben érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy milyen tényezők befolyásolhatják a változatosság mértékét, illetve az egyes szinonimakörök kiterjedését.

Bár a jelen dolgozat ezt a kérdéskört nem érintette, a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezetek gyűjtése során nyilvánvalóvá vált, hogy ez a szinonimakör átfedésben van, illetve szorosan összekapcsolódik más szinonimakörökkel (*homályba V* 'elhomályosul/elhomályosodik', *sötét(ség)be V* 'elsötétül/elsötétedik') is. A jövőben tehát érdemes lenne a különböző, egymással több ponton érintkező szinonimakörök közötti lehetséges viszonyokat, kölcsönhatásokat is megvizsgálni – mintegy tágabb szinonimakörben helyezve el és tágabb összefüggésrendszerben szemlélve ezáltal a *feledésbe V* 'elfelejtődik' szerkezeteket.

SAKIRODALOM

- Bowern, Claire 2008. The diachrony of complex predicates. *Diachronia* 25: 161–85. <https://doi.org/10.1075/dia.25.2.03bow>
- Butt, Miriam – Lahiri, Aditi 2013. Diachronic pertinacity of light verbs. *Lingua* 135: 7–29. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2012.11.006>
- Caygill, Howard 2010. Physiological Memory Systems. In: Radstone, Susannah – Schwarz, Bill (eds.): *Memory. Histories, Theories, Debates*. Fordham University Press, New York, 227–32.
- Cetnarowska, Bożena 2014. How light are „light” verbs in composite predicates? In: Lyda, Andrzej – Drożdż, Grzegorz (eds.): *Dimensions of the Word*. Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 28–46.
- Csépe Valéria – Győri Miklós – Ragó Anett (szerk.) 2007. *Általános pszichológia 2. Tanulás – emlékezés – tudás*. Osiris Kiadó, Budapest, 159–271.
- Dér Csilla Ilona 2008. *Grammatikalizáció*. Nyelvtudományi Értekezések 158. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Divjak, Dagmar 2006. Ways of intending. Delineating and structuring near-synonyms. In: Gries, Stefan Th. – Stefanowitsch, Anatol (eds.): *Corpora in cognitive linguistics. Corpus-based approaches to syntax and lexis*. Mouton de Gruyter, Berlin / New York, 19–56.
- Dobos 2005. A funkcióigés szerkezetek belső valenciastuktúrája. In: Simigné Fenyő Sarolta – Bodnár Ildikó (szerk.): *Sokszínű nyelvészet*. Miskolci Egyetem, Miskolc, 17–26.
- Dobos Csilla 2009. *Funkcióigés szerkezetek*. Miskolc.
- Dogruöz, A. Seza – Gries, Stefan Th. 2012. Spread of on-going changes in an immigrant language. Turkish in the Netherlands. *Review of Cognitive Linguistics* 10/2: 401–26. <https://doi.org/10.1075/rcl.10.2.07sez>
- Domonkosi Ágnes 2006. Az emlékezet metaforái a magyar nyelvben. *Publicationes Universitatis Miskolcensis Section Philosophica* XI: 19–28.

- Forgács Tamás 1998. Néhány megjegyzés a magyar igenemek kérdéséhez. *Magyar Nyelv* 84: 301–12.
- Forgács Tamás 2007. *Bevezetés a frazeológiába. A szólás- és közmondáskutatás alapjai*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Forgács Tamás 2015. Frazeológiai egységek „könnyű igékkel”. In: Bárh M. János – Bodó Csanád – Kocsis Zsuzsanna (szerk.): *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. ELTE BTK, Budapest, 462–72.
- Glynn, Dylan 2014. The many uses of *run*. Corpus methods and Socio-Cognitive Semantics. In: Glynn, Dylan – Robinson, Justyna A. (eds.): *Corpus methods for semantics. Quantitative studies in polysemy and synonymy*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia, 117–44. <https://doi.org/10.1075/hcp.43.05gly>
- Glynn, Dylan 2016. Quantifying polysemy: Corpus methodology for prototype theory. *Folia Linguistica* 50/2: 413–47. <https://doi.org/10.1515/flin-2016-0016>
- Glynn, Dylan – Robinson, Justyna A. (eds.) 2014. *Corpus Methods for Semantics. Quantitative studies in polysemy and synonymy*. John Benjamins, Amsterdam/Philadelphia. <https://doi.org/10.1075/hcp.43>
- Hegedűs Rita 2004. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Heine, Bernd – Claudi, Ulrike – Hünnemeyer, Friederike 1991. *Grammaticalization. A conceptual framework*. The University of Chicago Press, Chicago/London.
- Horváth Katalin 1996. Hogyan bővülnek a szinonimasorok? A polisziémia és a szinonímia összefüggéséről. *Magyar Nyelv* 82: 325–31.
- Hrenek Éva 2016. *A funkcióigés szerkezetek a metaforikus jelentésű igei szerkezetek rendszerében*. Diplomamunka. Kézirat. ELTE BTK Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest.
- Hrenek, Éva 2019a. On the meaning of light verbs: Hungarian light verb constructions within the system of verbal constructions with metaphorical meanings. *Jezyk, Komunikacja, Informacja / Language, Communication, Information* 14: 14–32.
- Hrenek Éva 2019b. *Az igei jelentések elhatárolásának lehetséges szempontjai*. Kézirat.
- Imrényi András 2013. *A magyar mondat viszonyhálózati modellje*. Nyelvtudományi Értekezések 164. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária – Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor 2017. *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Ittész, Máté 2015. Light verb constructions in Vedic. *Manas. Studies into Asia and Africa* 2/1. <http://manas.bg/en/tradition-and-modernity-indian-culture/light-verb-constructions-vedic#nav2>
- Ittész Máté 2016. *Funkcióigés szerkezetek a védikus óind nyelvben*. Habilitációs dolgozat. Kézirat. ELTE BTK, Budapest.
- Janda, Laura A. – Solovyev, Valery D. 2009. What constructional profiles reveal about synonymy. A case study of Russian words for sadness and happiness. *Cognitive Linguistics* 20/2: 367–93. <https://doi.org/10.1515/COGL.2009.018>
- Kelemen Sándor – Ladányi Mária – Spannraft Marcellin 1985. Igei jelentéselemzések. *Magyar Nyelvőr* 109: 218–34.
- Keszler Borbála 2000. A szófaji felosztás problémái. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 70–6.
- Knowlton, Barbara J. – Squire, Larry R. 1995. Remembering and knowing: two different expressions of declarative memory. *Journal of Experimental Psychology Learning, Memory and Cognition* 21/3: 699–710. <https://doi.org/10.1037/0278-7393.21.3.699>
- Kövecses Zoltán 2005. *A metafora. Gyakorlati bevezetés a kognitív metaforaelméletbe*. Typotex Kiadó, Budapest.

- Kugler Nóra 2021. Factivusszal kidolgozott eredményállapotot tartalmazó rezultatív konstrukciók a magyarban. Kognitív grammatikai elemzés. *Argumentum*. Megjelenés alatt.
- Ladányi Mária 1993. Az *eszik* ige és szinonimái. Általános mozzanatok szerepe a metaforizációban és a szinonimitásban. In: Hadas Emese (szerk.): *A metaforikus és a hipotetikus jelentés további konkretizációja*. A „Nyelvi mozgásformák dialektikája” kutatócsoport munkái 10. ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest, 13–41.
- Ladányi Mária 1999. Poliszémia és grammatikalizáció. In: Geccső Tamás (szerk.): *Poliszémia, homonímia*. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányához 2. Tinta Kiadó, Budapest, 124–34.
- Ladányi Mária 2004. Rendszeres igei poliszémia. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan 4. A szótár szerkezete*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 269–320.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundation of Cognitive Grammar. Vol. 1. Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, Stanford.
- Langacker, Ronald W. 2009. Cognitive (Construction) Grammar. *Cognitive Linguistics* 20/1: 167–76. <https://doi.org/10.1515/COGL.2009.010>
- Langer, Stefan 2005. A Linguistic Test Battery for Support Verb Constructions. *Linguisticae Investigationes* 27/2: 171–84. <https://doi.org/10.1075/li.27.2.03lan>
- Lanstyák István 2019. A funkcióigés szerkezetek néhány általános kérdéséről. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 21/4: 61–91.
- Modrián-Horváth Bernadett 2020. *Megszidódik és meg van szidva*. A passzív funkciók morfoszintaktikai kifejezőeszközeinek korpuszalapú vizsgálata. In: Simon Gábor – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvtan, diskurzus, megismerés*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 200–28.
- Murphy, Lynne 2003. Synonymy and similarity. In: Murphy, Lynne: *Semantic relations and the lexicon*. Cambridge University Press, Cambridge, 133–69. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486494.005>
- NyMDK. 1–11. = A „Nyelvi mozgásformák dialektikája” kutatócsoport munkái 1–11. ELTE BTK Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszék, Budapest, 1982–1994.
- Simon Gábor 2016. A metaforikus jelentés nyelvtanvezérelt megközelítése. *Magyar Nyelvőr* 140: 178–99.
- Simon Gábor 2018. Az igei jelentés metaforizációjának mintázatai. Nyelvtan- és korpuszvezérelt esettanulmányok. *Jelentés és Nyelvhasználat* 5: 1–36. <https://doi.org/10.14232/jeny.2018.1.1>
- J. Soltész Katalin 1959. *Az ősi magyar igeikötők* (meg, el, ki, be, fel, le). Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Squire, Larry R. 2004. Memory systems of the brain: a brief history and current perspective. *Neurobiology of Learning and Memory* 82/3: 171–7. <https://doi.org/10.1016/j.nlm.2004.06.005>
- Sutton, John – Harris, Celia B. – Barnier, Amanda J. 2010. Memory and Cognition. In: Radstone, Susannah – Schwarz, Bill (eds.): *Memory: Histories, Theories, Debates*. Fordham University Press, New York, 209–26.
- Zsilka János 1975. *A jelentés szerkezete. (A jelentés-mozgás egysége)*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zsilka János 1978. *Jelentés-integráció*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Zsilka János 1982. *De constructione. Történet és állapot egysége a nyelvben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

FORRÁSOK

- ÉKsz.¹ = Juhász József – Szóke István – O. Nagy Gábor – Kovalovszky Miklós (szerk.) 1972. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

- ÉKsz.² = Pusztai Ferenc (főszerk.) 2003. *Magyar értelmező kéziszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ÉrtSz. = Bárczi Géza – Ország László (főszerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára. I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Mazsola = *Mazsola – a magyar igei bővítményszerkezet vizsgálata*. <http://corpus.nytud.hu/mazsola>
- MNSZ2 = *Magyar Nemzeti Szövegtár 2*. <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev>
- MTSZ = *Magyar Történelmi Szövegtár*. <http://clara.nytud.hu/mtsz>
- Nsz. = Ittész Nóra (főszerk.) *A magyar nyelv nagyszótára. I–VI*. 2006–2017. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TESz. = Benkő Loránd (főszerk.) 1967–1976. *A magyar nyelv történelmi-etimológiai szótára. I–III*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

Hrenek Éva

ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola
Magyar nyelvészet doktori program
<https://orcid.org/0000-0002-4232-8528>

SUMMARY

Hrenek, Éva

Synonymy in light verb constructions of the type *feledésbe* + verb

This paper discusses the phenomenon of synonymy in light verb constructions, primarily with a problem raising character, and analysing a single set of synonyms: the range of variants of the construction *feledésbe* + verb ‘be forgotten’ (e.g., *feledésbe merül ~ kerül ~ megy ~ enyészik* ‘fall/pass/sink/slip/slide/fade into oblivion’). After sketching the notion and types of light verb constructions, the paper gives an overview of what kinds of metaphorical expressions typically make it possible to grasp the two inseparable concepts of memory and oblivion, and how the constructions under study here fit into the range of those possible ways of expression. Next, we try to find out what specific particulars the verbs occurring in the diverse variants of the given construction contribute to the meaning of the construction, and in what respects they make the process of forgetting linguistically accessible. The second main part of the paper offers a more detailed exploration of which construction(s) within the synonym set delineated by the variants of the construction type *feledésbe* *V* ‘be forgotten’ can be taken to be the central one(s) and why – primarily in a synchronic perspective but, as far as the available linguistic data make this possible, also taking the assumable diachronic changes into consideration.

Keywords: synonymy, light verb constructions, variability, polysemy, verb semantics